

τούτου δὲ εἴτε δυσανασχετήσας ἐπὶ τῇ ὑποχωρήσει τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν παρανομίαν ταύτην, εἴτε φοβηθεὶς τὰς ἐν τῇ ἐπιστολῇ ἀναφερομένης ἀπειλᾶς τοῦ κρατοῦντος ἀνεχώρησεν ἐπὶ τινα τοῦ Εὐξείνου πόντου τόπον καταφρονήσας πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ (Βίος Εὐθυμίου XVI, 2). Τὰ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ἀναφερόμενα ὡς εἰρωνικῶς λεχθέντα διὰ τὸν Νικήταν ὑπὸ τοῦ Νικολάου (σ. 300, 22) ἐφ' οἷς καὶ θεωθῆναι κατειρωνεύετο ἐπανευρίσκομεν ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ βιογράφου τοῦ Εὐθυμίου ἀναφερομένη κατηγορίᾳ, ἣν ὁ βασιλεὺς ἀπαγγέλλει κατὰ τοῦ Νικήτα (XVI, 4), οὐδὲ τοῦτο καθομολογήσεις ὡς Χριστὸν σεαντὸν ὠνόμασας;

Ἡ διδακτικωτάτη εἶναι ἡ ἐπιστολὴ καὶ ὡς πρὸς τὸν Ἀρέθαν. Ἐκτὸς τῶν εἰδήσεων, ἃς παρέχει περὶ αὐτοῦ ὡς διδασκάλου, μᾶς παρουσιάζει κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ὡς πρεσβύτην (σ. 301, 18) τὸν περίφημον ἐπίσκοπον Καισαρείας. Τοῦτο δ' ἐνισχύει τὴν εἰκασίαν μου, ἣν στηριζόμενος ἐπὶ ἄλλων τεκμηρίων ἐκφέρω ἐν προσεχῶς δημοσιευομένῃ μελέτῃ καὶ καθ' ἣν ὁ χρόνος τῆς γεννήσεως τοῦ Ἀρέθα δέον ν' ἀναχθῆ πολὺ πρὸ τοῦ κοινῶς παραδεδεγμένου (ὑπὸ Krumbacher, Jülicher καὶ ἄλλων)».

Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΗΛΑΡΑΣ ΚΑΙ Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΡΑΣΣΑΣ ΕΝ ΒΕΝΕΤΙΑ

Εἶνε γνωστὸν ἐκ τῶν ἱστορικῶν ἐκθέσεων περὶ Ῥήγα τοῦ Βελεστινῆ ὅποιον κέντρον ἀφῆκάν εἰς τὴν πατριωτικὴν ψυχὴν τοῦ μεγάλου Θεσσαλοῦ τὰ περὶ τῶν ἐπιτυχιῶν τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας ὑπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον Βοναπάρτην ἀγγέλματα καὶ ὅποιας αἱ νίκαι αὐταὶ ἐξήγειραν χρηστὰς προσδοκίας περὶ ἀπελευθερώσεως τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων, εἰ μὴ καὶ συνεννοήσεις μετὰ τοῦ προσδοκωμένου Γαλάτου Μεσσίου. Τὸ ἔτος 1797, αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ νικῶν τοῦ Βοναπάρτου καὶ τῆς καταλύσεως τῆς ἐν ταῖς Ἰονίοις νήσοις βενετικῆς κυριαρχίας, εἶνε καὶ τὸ ἔτος τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ῥήγα καὶ τῶν συμμαρτύρων αὐτοῦ.

Ἄλλὰ ταῦτοχρόνως σχεδὸν βλέπομεν μεγάλας ἀναλογίας πρὸς τὴν ἐν Βιέννῃ πρὸ τοῦ μαρτυρίου ὄρᾳσιν τοῦ Θεσσαλοῦ πρωτομάρτυρος ἐν τοῖς ἀγνωστομένοις μέχρι τοῦδε κατὰ τὴν Βενετιανὴν διαβήμασιν ἄλλου Ἑλλήνου, ὅστις μικροῦ δεῖν προηγείτο κατὰ τινὰς μῆνας τοῦ Ῥήγα ἐν τῷ ὑπὲρ τοῦ τουρκοκρατουμένου ἔθνους μαρτυρίῳ. Ὁ ἀνὴρ οὗτος εἶνε ὁ Ἰωάννης Βηλαρᾶς.

Ἡ μεταξὺ τῆς δράσεως τῶν δύο ἀνδρῶν ἀναλογία δὲν ἐγκείται ἐν τῇ χρήσει τῆς εἰς ἀμφοτέρους προσιδιαζούσης παιδείας καὶ ποιητικῆς ἰδιοφυίας πρὸς φρονηματισμὸν καὶ ἐξέγερσιν τοῦ δουλεύοντος γένους. Ὅτι διὰ τοῦ Θουρίου καὶ τῶν ἄλλων αὐτοῦ στιχουργημάτων, τῶν ἐντύπων καὶ τῶν χαρτῶν ἐπεδίωξεν ὁ Ῥήγας δὲν ἐπεδίωξεν ὁ Ἰωαννίτης ποιητῆς ἀμέσως ἢ τοῦλάχιστον δὲν εἶχεν ἐπιστῆ ἢ ὦρα, ὅπως ἐπιχειρήσῃ.

Ἡ ὁμοιότης τῆς ἐνεργείας αὐτῶν ἐγκρατεῖται πολὺ μᾶλλον ἐν τῇ κοινῇ ἀμφοτέρων ἐξέψει ὑπὸ τῶν κηρυγμάτων τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας καὶ ἐν τῇ βλαστησάσῃ ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῶν πεποιθήσει, ὅτι διὰ τῆς συνεννοήσεως πρὸς τοὺς Γάλλους καὶ ἰδίως τὸν Βοναπάρτην θὰ ἠδύνατο νὰ πραγματοποιῆ τὸ ὄνειρον τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τοῦ γένους.

Ἐκ πρώτης ὄψεως δυσκόλως θὰ ἠδύνατο νὰ πιστευθῇ, ὅτι ὁ εὐτράπελος, ὁ μέλλων περὶ τὰ γλωσσικὰ μόνον ῥιζοσπάστης ἱατροφιλόσοφος τῶν Ἰωαννίνων καὶ συγγραφεὺς τῆς *Ρομέηκης* γλώσσας καὶ τοῦ *Ὀνομαστικοῦ*¹, ὁ τῆς αὔριον γλυκὺς καὶ παιγιώδης ποιητὴς θὰ ἠδύνατο νάνδρωθῇ εἰς ἥρωα ἢ μάρτυρα τῆς ἑθνικῆς ἰδέας, καθ' ἃ ὁ χθιζὰ καὶ πρῶιζα διδάσκαλος τοῦ Θεσσαλικοῦ Κισσοῦ. Καὶ ὁμοῦς νέαι ἀρχεῖα καὶ ἔρευνα ἀποδεικνύουσιν, ὅτι καὶ ἐν τούτῳ ὁ Βηλαρᾶς δὲν ὑστέρησε τοῦ Ῥήγα καὶ ὅτι μικροῦ δαίμν ὁ Ἡπειρώτης φοιτητὴς τῆς ἱατρικῆς ἐγένετο πρόδρομος τοῦ Θεσσαλοῦ πρωτομάρτυρος μῆνας τινὰς πρὸ τῆς μεγάλης τούτου ὑπὲρ τοῦ ἔθνους θυσίας.

Ἡ ἀνακάλυψις τῆς νέας ταύτης πρὸς τὸ ἔθνος ὑπηρεσίας τοῦ Ἰωάννου Βηλαρᾶ ὀφείλεται εἰς τὴν ὑπ' ἐμοῦ κατὰ τὸ θέρος τοῦ παρελθόντος ἔτους ἐν Βενετίᾳ εὑρεσιν φακέλου ὄλου ἀναφερομένου εἰς τὴν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1797 ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ διατριβὴν τοῦ νεαροῦ Ἰωαννίτου.

Ὁ φάκελος ἐκεῖνος ἀπόκειται ἐν τῷ κατὰ τὴν Βενετιανὴν Δημοσίῳ ἀρχεῖῳ (R. Archivio di Stato) τῷ φερωνυμουμένῳ καὶ ἀπὸ τῶν Φράρων, ὧν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ μονῇ εἶνε ἐγκαθιδρυμένον. Ἀποτελεῖ δὲ μέρος τοῦ τμήματος τῶν ἐγγράφων τῶν Ἀνακριτῶν τῶν πολιτικῶν δικῶν (Inquisitori di Stato. Processi e Carte Politiche), ἐν ᾧ φέρει τὸν ἀριθμὸν 1252 (400) ἔτους 1796 κατὰ τὴν βενετικὴν χρονολογίαν (More Veneto), καθ' ἣν τὸ

¹ Ἴδιαι αὐτὸ ἐκδομένον ὑπ' ἐμοῦ ἐν τῷ Ἡπειρωτικῷ ἡμερολογίῳ. Γ. Γάγαρη Δωδώνη "Ετ. Α' (1896). Ἐν Ἀθήναις. 1895 σ. 37 κ. ἑ.

ἔτος ἤρχετο ἀπὸ τῆς 1 Μαρτίου, ἀντιστοιχοῦντος ἄρα πρὸς τὸ 1797.

Ἀρχομένου τοῦ ἔτους ἐκείνου ἡ βενετική πολιτεία ἦτο ἐξαιρέτως τεθορυφημένη ἐκ τῶν ἐν Ἰταλία προόδων τοῦ Βοναπάρτου. Ἡ μετὰ τὰς προτέρας αὐτοῦ ἐν τῇ Λομβαρδία ἐναντίον τῶν Αὐστριακῶν νίκαις ἐπικειμένη πτώσις τῆς πολιορκουμένης Μαντουῆς ἦτο προάγγελος τῆς προσεχοῦς ἐναντίον αὐτῆς τῆς Βενετίας προχωρήσεως τῶν Γάλλων. Ἦδη ἐν αὐτοῖς τοῖς καφενεῖσι τῆς πόλεως ὑπῆρχον οἱ εὐφημοῦντες τὴν ἀνδρείαν τῶν Γάλλων, ἀποθαυμάζοντες τὸν Κορσικανὸν νικητὴν καὶ ἀντιπαραβάλλοντες τάγαθὰ τοῦ ἐλευθέρου πολιτεύματος, ὅπερ εἶχεν ἀναδείξει τὸν νικηφόρον στρατηλάτην, πρὸς τοὺς μεσαιωνικοὺς περιορισμοὺς τῆς ὀλιγαρχουμένης δῆθεν δημοκρατικῆς πολιτείας τοῦ Ἁγίου Μάρκου. Ἐντρομοὶ παρηκολούθουν τὴν φιλελευθέραν ταύτην κίνησιν καὶ πᾶσαν ἐνδεχομένην πρὸς τοὺς ἐν Ἰταλία Γάλλους συνεννόησιν αἱ ἀρχαὶ τῆς Βενετίας. Πᾶς ὑποπτος ἐπὶ φιλελευθέροις φρονήμασιν, ἐπὶ συμπαθείᾳ πρὸς τοὺς Γάλλους, ἐφ' οἰχδῆποτε πρὸς αὐτοὺς ἐπικοινωνία κατεζητεῖτο, ἀνεκρίνετο, κατεδιώκετο. Ἐκ τοῦ φακέλου τῶν Ἀνακριτῶν τοῦ φέροντος τὸν ἀριθμὸν 1251 (390) γίνεται δῆλον, ὅτι μία τῶν κυριωτάτων ἐστιῶν τῆς ἐλευθέρως συζητήσεως ἦτο τὸ παλαιὸν ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ Ἁγίου Μάρκου καὶ μέχρι τῆς σήμερον ὑφιστάμενον καφενεῖον Florian, φέρον ἔκπαλαι τὸ ὄνομα τοῦ ἰδρύσαντος αὐτὸ Κεφαλλῆνος Φλωριᾶ¹. Μεταξὺ τῶν εὐπαρρησιάστων συζητητῶν καὶ φιλογαλλικῶν αἰσθημάτων διατρανούντων θαμῶνων τοῦ καφενεῖου ἐκείνου ὑπῆρχον κατὰ τὰ ἐξακριβωθέντα ὑπὸ τῆς ἀνακρίσεως καὶ τινες Ἑπτανῆσιοι, ὁ Ἀντώνιος Θεοτόκης, ὁ Ἀναστάσιος Μεσσαλάς, ὁ Ἀντώνιος Μακρῆς καὶ ὁ ἐν Κερκύρα διατηρῶν φαρμακεῖον Λαυρέντιος

¹ Τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα Φλωριᾶς μετετράπη παρὰ Βενετοῖς εἰς Florian, καθ' ἃ τὸ Χοῦδᾶς εἰς Coïdan καὶ τὸ Κρασσᾶς εἰς Crassau, ἐν ᾧ ἐκ τούτων τὸ βενετικὸν Padovan ἔγινεν ἑλλημοσι Παδοῶς.

Bedotta. Ἀλλὰ καὶ ἄλλο καφενεῖον, τὸ ἐν τῇ Salizzada Sant' Antonin τὸ φέρον τὴν ἐπιγραφὴν (1) αὐτοκράτωρ (L'Imperator), ἦτο κέντρον ἰσοίων συζητήσεων καὶ συνεννοήσεων. Ἐπρωτοστάτει δ' ἐν αὐτῷ ὁ ἀκάθεκτος καὶ περισσόμυθος Κεραλλὴν Ἰωάννης Κρατσᾶς, ὅστις ἰδιαιτέρως ἐστράφη πρὸς τοὺς Γάλλους στραγγῆν, ἅτε σπουδᾶσας ἐν Παρισίοις πρὸ τῆς μεταβάσεως αὐτοῦ εἰς Βενετίαν, ἐν ἣ διέτριβεν ἤδη ὑπὲρ τὰ ὀκτώ ἔτη. Τοῦ καφενεῖου δ' ἐκείνου θαμῶν ἦτο καὶ ὁ Ἰωάννης Βηλαρᾶς, πρὸς ὃν μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐστράφη ἡ προσοχὴ τῆς εὐλόγως ἐπὶ τῇ ὑπονομεύσει τῆς βενετικῆς πολιτείας ἀνησυχούσης ἀνακριτικῆς ἀρχῆς.

Ἰὼς ὧν πατὴρ ἰατροῦ εὐπαιδευτοῦ καὶ εὐπόρου, ὁ Ἰωάννης Βηλαρᾶς ἐν νεαρᾷ ἀκόμῃ ἡλικίᾳ εἶχεν ἀποσταλῆ ὑπὸ τοῦ γεννητόρος μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ἐν τοῖς πατρίοις Ἰωαννίνοις ἐγκυκλίω σπουδῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν χάριν σπουδῆς τῆς ἰατρικῆς. Καὶ μέχρι μὲν τοῦδ' ἐγινώσκομεν μόνον περὶ τῆς διαμονῆς αὐτοῦ ἐν Παταύῳ (Padova), εἰς οὗ τὸ πανεπιστήμιον ἐφοίτων οἱ πλεῖστοι τῶν τότε περὶ τὴν ἰατρικὴν ἰδίως διατριβόντων Ἑλλήνων. Ἀλλ' ἐκ τοῦ φακέλου τῶν βενετικῶν ἀρχείων ἄλλα τε διδασκόμεθα νέα περὶ τῶν κατ' αὐτὸν καὶ περὶ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ δὲ σπουδῶν αὐτοῦ ἀκριβέστερα μαθαίνομεν. Καὶ ὁμῶς τὸ πρῶτον νῦν γινώσκεται, ὅτι ὁ Βηλαρᾶς, ὅστις ἦτο Ἰωαννίτης καὶ εἶχε πατέρα Στέφανον, καθ' ἃ καὶ πρότερον ἦτο γνωστὸν, ἐγεννήθη κατ' ἄγνωστον ἔτος ἐν Κυθήροις¹. Καὶ τοῦτο δ' εἶνε ἄξιον σημειώσεως, ὅτι ὁ Βηλαρᾶς λέγεται ζητήσας εἰς γάμον τὴν θυγατέρα τοῦ ἐν Βενετίᾳ διατρίβοντος Ἀλεξάνδρου Θεοδώρου Γεροπάνου², Ἰωαννίτου ἐμποροῦ ἀποκατα-

¹ Ἰδὲ τὸ ἐνταῦθα συνημμένον ἔγγραφον Α'.

² Ἰδὲ τὸ ἐνταῦθα συνημμένον ἔγγραφον Β'. Τὸ ἐπώνυμον τοῦ ἀνδρὸς φέρεται ἰσραηλινῶς Georapano ἐν τε τούτῳ τῷ ἔγγραφῳ καὶ ἐν τῷ ὑπὸ στοιχείῳ Η' καὶ Georapano ἐν τῷ Θ'· ἀλλ' εἶνε προφανές, ὅτι κεραιθάρη ἐκ τοῦ ὀρθοῦ Georapano. Ὅμοια ἡπειρωτικὰ ἐπώνυμα εἶνε τὰ Γεροστάθης, τὸ Γεροκώστας, εἴς οὗ τὸ Γερωκοστάπουλος, τὸ Γερογιάννης καὶ ἄλλα.

στημένου ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει ἀπὸ τριάκοντα ἐτῶν συμπεπληρωμένων.

Περὶ δὲ τῆς ἐν Ἰταλίᾳ διαμονῆς τοῦ Βηλαρά διδάσκουσιν ἡμᾶς τὰ ἔγγραφα, ὅτι τὸ πρῶτον εἶχεν ἔλθει ἐξ Ἠλείρου εἰς τὴν Βενετιάν πρὸ τριῶν ἐτῶν καὶ πλέον¹, ἤτοι περὶ τὰ τέλη τοῦ 1793, ἐκεῖθεν δὲ μετὰ βραχεῖαν πιθανῶς διατριβὴν ἀπῆλθεν εἰς τὸ ἐγγύς κείμενον Παταύιον, ὁπόθεν μετέβη εἰς τὴν Βονωνίαν χάριν σπουδῆς τῆς ἰατρικῆς παρὰ τινι ἰδιωτικῷ διδασκάλῳ², διέτριψε δ' ἐκεῖ δύο ἔλα ἔτη³. Ἐκεῖθεν δ' ἐπέστρεψε καὶ πάλιν εἰς Παταύιον, ὅπως ὑποστῇ ἐξετάσεις καὶ τύχη τοῦ διδακτορικοῦ διπλώματος. Ἀλλὰ δυσχέρειαι παρουσιάσθησαν ὡς πρὸς τοῦτο, ἐπειδὴ οἱ ἐν Βενετία ἀνταποκριταὶ τοῦ πατρὸς, παρ' ὧν ἐλάμβανε τὰ χάριν αὐτοῦ στελλόμενα χρήματα, ὁ Γεώργιος Τουρτούρης, ἔμπορος παρὰ τὴν γέφυραν τοῦ Ριάλτου⁴, καὶ ὁ Γεώργιος Frosso⁵, καθυστέρουν εἰς αὐτὸν τὰς εἰσφοράς προσόδους⁶. Διὸ διελθὼν ἐκ Παταυίου ὁ Γεροπᾶνος συμπάρελαβε τὸν Βηλαρᾶν εἰς Βενετιάν, ὅπως ἐπιτευχθῇ ἢ εἰσπραξίς τῶν καθυστερουμένων. Ἐν δὲ περιπτώσει ἀποτυχίας ἐμελέτα νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Βονωνίαν, ὅπου θὰ ἠδύνατο νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ τινα χρόνον, μέχρι τῆς εἰς αὐτὸν ἀποδόσεως τῶν ὀφειλομένων, μετὰ μείζονος εὐχερείας ἢ ἐν Βενετία, οἰκῶν καὶ σιτιζόμενος ἐν τῇ αὐτῇ οἰκίᾳ ἐν ἣ εἶχε διατρίψει κατὰ τὴν προτέραν αὐτοῦ ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει διαμονήν⁷.

Εἰς Βενετιάν μετέβη ὁ Βηλαράς χάριν τῆς διευθετήσεως τοῦ ἐν λόγῳ οικονομικοῦ ζητήματος ἀρχομένου τοῦ Ἰανουαρίου

¹ Ἴδε κατωτέρω τὸ ὑπὸ στοιχεῖον Η' ἔγγραφο.

² Ἴδε τὸ ἐνταῦθα συνημμένον ἔγγραφο ὑπὸ στοιχεῖον Γ'. Πρὸλ. τὸ ὑπ' ἀρ. Θ'.

³ Ἐγγραφο ὑπὸ στοιχεῖον Θ'.

⁴ Ὁ Γεώργιος Τουρτούρης, ἐσφαλμένως καλούμενος Furlurì ἐν τῷ ἰταλικῷ ἔγγραφῳ, κατήγετο ἀναμφερσίτως ἐκ τῆς γνωστῆς ἐκ Καλαρρυτιῶν τῆς Ἠλείρου οἰκογενείας.

⁵ Ἄγνωστον ἂν ὁ Frosso ἦτο Ἕλλην (Φρόσος;).

⁶ Ἴδε κατωτέρω τὰ ὑπὸ στοιχεῖα Η' καὶ Θ' ἔγγραφα.

⁷ Ἴδε κατωτέρω τὸ ὑπὸ στοιχεῖον Η' ἔγγραφο.

1797¹. Καὶ τὸ μὲν κατ' ἀρχὰς ἐγκατέστη ἐν τινι τῶν κατὰ τὴν Salizzada Sant'Antonin οἰκιῶν τῶν ἀνηκουσῶν εἰς τὴν ἐν Βενετία ἐλληνικὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἔπειτα δὲ μετώκησεν εἰς τὴν συνοικίαν τοῦ Ἁγίου Μαρτίνου² ἐν τινι οἰκίᾳ, ἐν ᾗ κατοικεῖ ὁ Ἰταλὸς Γεώργιος Κολόννας³. Διήρχετο δὲ μέγα μέρος τῆς ἡμέρας παρὰ τῷ Γεροπάνῳ, οὗ ἦτο φίλος⁴, καὶ ἐγευματίζε παρ' αὐτῷ τακτικῶς καθ' ἐκάστην⁵. Ἐσύχναζε δὲ πολὺ καὶ εἰς τὸ καφενεῖον Ὁ αυτοκράτωρ τὸ κείμενον ἐν τῇ Salizzada Sant'Antonin⁶.

Ὁ ἐπισκεπτόμενος σήμερον τὴν μικρὰν, ἀλλ' εὐρεῖαν ἐκείνην ἐν σχέσει πρὸς τὰς ῥύμας τῆς Βενετίας ὁδὸν, ἦν πληροῦσιν ἐκατέρωθεν δέκα μόλις μεγάλαι οἰκίαι, κειμένην εἰς ἀπόστασιν πέντε περίπου λεπτῶν ἀπὸ τῆς ἐλληνικῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, δὲν εὐρίσκει πλέον τὸ ἀρχαῖον ἐκεῖνο καφενεῖον, ὅπερ ἦτο, καθ' ἃ εἶδομεν ἀνωτέρω, ἐν τῶν κατὰ τὴν πόλιν κέντρων τῶν φιλελευθέρων τῶν ἐμπνεομένων ὑπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας καὶ παρακολουθούντων μετὰ θαυμασμοῦ καὶ ἐνθουσιασμοῦ τὰς ἐναντίον τῶν Αὐστριακῶν νίκας τῶν Γάλλων καὶ τὴν ἐν Ἰταλίᾳ προχώρησιν τοῦ Βοναπάρτου. Τὸ καφενεῖον ἐκεῖνο ἐξέλιπεν ἀπὸ μακροῦ, οὐδὲ διετηρήθη μέχρις ἡμῶν ὡς τὸ ὑπὸ νέαν μορφήν ἕως τῆς σήμερον διασωθὲν καφενεῖον ἐκεῖνο τῆς Βιέννης, εἰς ὃ φοιτῶν ὁ Ῥήγας διένεμε κρύφα εἰς τοὺς φιλοπάτριδας συνωμότας τὰ ἔντυπα τῆς ἐπαναστατικῆς αὐτοῦ προκηρύξεως, ὡγρὰ ἀκόμη ἐκ τῶν πιεστηρίων τοῦ τυπογραφείου⁷.

¹ Ἐν τῷ ὑπὸ στοιχείῳ Δ' ἐγγράφῳ τῆς 19/30 Ἰανουαρίου 1797 λέγεται: Questo per quanto ho rilevato è da poco tempo che dimora in Venezia. Εἰδικώτερον δὲ τὸ ὑπ' ἀρ. Θ' ἐγγράφον τῆς 24 Ἰανουαρίου / 4 Φεβρουαρίου λέγει: a Venezia, dove al presente s'alltrona da venti giorni.

² Ἐγγράφον ὑπὸ στοιχείῳ Α'.

³ Ἐγγράφα ὑπὸ στοιχείῳ Δ' καὶ Η'.

⁴ Ἐγγράφον ὑπὸ στοιχείῳ Β'.

⁵ Ἐγγράφον ὑπὸ στοιχείῳ Η'.

⁶ Ἐγγράφα ὑπὸ στοιχείῳ Α', Δ', Η'.

⁷ Σπυρ. Π. Λάμπρου Λόγοι καὶ ἀναμνήσεις ἐκ τοῦ βορῶ. Ἐν Ἀθήναις, 1909 σ. 71

Ἐν τῷ μικρῷ ἐκείνῳ βενετικῷ καφενείῳ μακρὰν τοῦ θορύβου τῆς πλατείας τοῦ Ἁγίου Μάρκου συνήρχοντο πλὴν ὀλίγων Ἰταλῶν οἱ περὶ τὴν ἑλληνοκλήνην ἐκκλησίαν ὡς τὸ πλεῖστον οἰκοῦντες Ἕλληνες. Εὐρίσκομεν ἐκεῖ τὸν ἀρχιεπίσκοπον τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος¹, τὸν δεύτερον ψάλτην αὐτῆς παπᾶν Νικόδημον Γεωργίου τὸν Κύπριον², τὸν Κεφαλλῆνα Ἰωάννην Ραζῆν³, τὸν Δῆμον Μάστρακαν, τὸν Ἀλέξιον Μπέζαν⁴, τὸν Ζακύνθιον Ἀνδρέαν Γαβαλᾶν⁵. Ἀλλὰ δύο εἶνε μεταξύ τῶν θαμνῶν τοῦ μικροῦ ἐκείνου καφενείου αἱ προεξέχουσαι μορφαί, ἡ τοῦ Κεφαλλῆνος Ἰωάννου Κρασσαῆ⁶ καὶ ἡ τοῦ Ἰωάννου

¹ Ἀρσίβενεσονο Γρεκο λέγεται οὗτος ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. Ε' ἐγγράφῳ, διότι ἀπὸ τῶν ἡμερῶν Γαβριὴλ τοῦ Σεβήρου «ἡ μεγάλη τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία... μετέστησε τὴν ἀρχιερατικὴν τῆς Φιλαδελφείας προεδρείαν εἰς τὸν ὀρθόδοξον ναὸν τοῦ (ἐν Βενετίᾳ) μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, καὶ ἔκτοτε ὁ τε Γαβριὴλ ὁ Σεβήρος καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, ὑπέρτιμοι καὶ ἱεραχοὶ πάσης Λυδίας, ἐχρημάτισαν ἐπίτροποι καὶ ἱεραχοὶ πατριαρχικοὶ, καὶ εἰκόνα καὶ χαρακτήρα δημοσίως φέροντες τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ ἐν Βενετίᾳ καὶ κατὰ πάσας τὰς ὀρθόδοξους τῆς Δαλματίας ἐκκλησίας». Ἰω. Βελοῦδου Ἑλλήνων ὀρθοδόξων ἀποικία ἐν Βενετίᾳ (ἐν τῇ Χρυσῶν Βενετίας. Ἔτος ΙΕ'. 1872 σ. 67). Ἦτο δὲ τῷ 1797 ἀρχιεπίσκοπος Φιλαδελφείας μετὰ τὸν ἐν Ἰταί 1790 θάνατον Σωφρονίου τοῦ Κουτούδαλη ὁ ἐκ Λευκάδος Γεράσιμος ὁ Ζωγούρας, ὁ καὶ ἐφημέριος (1790 - 1820). «Οὗτος δὲ τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ τὴν ἐπικύρωσιν παρὰ τῆς Διοικήσεως ἔλαβε μόνον τῆ 26 Σεπτεμβρίου, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὴν ἀναγκαίαν χειροτονίαν πρὸς δικαιοδοσίαν ἐπισκοπικὴν· διότι πρὶν ἢ φθάσῃ αἱ ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως πατριαρχικαὶ Ἐκδόσεις, ἡ τῶν Βενετῶν ἀριστοκρατία καταστράφη (12 Μαΐου 1797)». Βελοῦδου ἰθ' ἀν. σ. 101. Τοῦ ἀρχιεπισκόπου τούτου ἄνευ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἀπλή μνηστία γίνεται ἐν τῷ προμνησθέντι ἐγγράφῳ, δὲν ὑπῆρξε δὲ καὶ οὗτος μεταξύ τῶν ἀνακριθέντων.

² Ἴδε τὸ ὑπὸ στοιχεῖον Ε' ἐγγράφον. Ὅτι ὁ Νικόδημος ἐπωνυμίετο Γεωργίου καὶ εἶχε πατέρα Γεώργιον (Zorzi di Zorzi) ἐξάγεται ἐκ τοῦ ἐγγράφου Θ'.

³ Ἴδε τὰ ὑπὸ στοιχεῖα Ε' καὶ Θ' ἐγγράφα.

⁴ Ἴδε τὸ ὑπὸ στοιχεῖον Ι' ἐγγράφον. Μπέζαν μετέγραφα ἑλληνιστὶ τὸν Βεζα τοῦ ὑπὸ στοιχεῖον δ' ἐγγράφου. Ἀλλ' ὠνομάζετο πράγματι οὕτως ἢ Μπεζᾶς, Πεζᾶς;.

⁵ Ἴδε τὸ ὑπὸ στοιχεῖον Κ ἐγγράφον. Τὴν δ' ἐκ Ζακύνθου καταγωγὴν τοῦ Γαβαλᾶ μανθάνομεν ἐκ τοῦ ἐγγράφου Ε'.

⁶ Τοῦ Ἰωάννου Κρασσαῆ τούτου οὐδεμίαν μνηστίαν ποιεῖται ὁ κ. Ἠλίας Τσιτσέλης ἐν τοῖς Κεφαλληνιακοῖς συμμίτοις (Ἐν Ἀθῆναις. 1904). Ὁ δὲ πρὸ μικροῦ θανὼν κα' ηγητῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου Ἀλκιβιάδης Κρασσαῆς, ἐρωτηθεὶς ὑπ' ἐμοῦ ὀλίγους μῆνας πρὸ τοῦ θανάτου, τῆ 20 Σεπτεμβρίου 1902, ἂν ἐγίνωσκε τι περὶ τοῦ ἄλλοθεν ἀγνώστου ὁμωνύμου τούτου, μοὶ ἔγραψε τάδε: «Ἐξ ἀκοῆς γνωρίζω, ἦτοι ἤκουσα ἀπὸ τῶν πατέρων μου, ὅτι εἶχε συγγενῆ τινα ὀνόματι Ἰωάννην Κρασσαῆν, διακριθέντα καὶ ὡς πολιτικὸν καὶ ὡς ἱατροφιλόσοφον».

Βηλαρᾶ. Οἱ δύο οὗτοι εἶνε οἱ λογιώτεροι, οἱ ζωηρότεροι, οἱ ἀπροκαλύπτως κακίζοντες τὴν βενετικὴν κυβέρνησιν, οἱ διὰ θερμῶν λόγων διατρανοῦντες τὸν ἐνθουσιασμὸν αὐτῶν ὑπὲρ τῶν Γάλλων, οἱ ἀπὸ τῶν φιλελευθέρων ἀρχῶν τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας ἀπεκδεχόμενοι καὶ τοῦ ἰδίου ἔθνους τὴν παλιγγενεσίαν, οἱ μὴ προθύμιοι καὶ εἰς συνέννοήσεις νὰ προβαίνωσι πρὸς Γάλλους ἀξιωματικούς κρύφα ἐρχομένους εἰς Βενετίαν.

Τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν ἡ τολμηρὰ στάσις δὲν ἠδύνατο, ὡς εἰκὸς, νὰ ἐκφύγη τοὺς ὠτακουστάς καὶ κατασκόπους τῆς βενετικῆς πολιτείας, ἧτις καὶ διέταξεν αὐστηρὰς ἀνακρίσεις περὶ αὐτῶν. Οἱ Inquisitori di Stato ἀνέλαβον τὸ ἔργον, καὶ ὁ πρὸ ἡμῶν φάκελος τῆς ἀνακρίσεως εἶνε οὕτως εἰπεῖν τὸ ἀντίστοιχον τῆς ταύτοχρόνου σχεδὸν ἐν Βιέννῃ ἀνακρίσεως τοῦ Ῥήγα καὶ τῶν περὶ αὐτόν. Μόνῃ δὲ διαφορὰ εἶνε, ὅτι ἡ ἐν Βενετίᾳ ἀνάκρισις δὲν ἔσχε τὰ ποτελέσματα τῆς ἐν Βιέννῃ δι' οὓς λόγους θὰ ἴδωμεν παρακατιόντες.

Τὰ πρῶτα ἔγγραφα περὶ τῶν γενομένων εἰς τοὺς ἀνακριτὰς μηνύσεων καὶ τῶν ὑπ' αὐτῶν δοθεισῶν ὁδηγιῶν περὶ ἀνακρίσεως τῶν καταγγελλομένων φαίνονται ἀπολεσθέντα, ἐκτὸς ἂν ὑποθέσωμεν ταῦτα πάντα γεγνημένα προφορικῶς· ὁ δὲ περισωζόμενος φάκελος ἄγει ἡμᾶς εἰς μέσην τὴν ἀνάκρισιν. Ἀναφέρεται δὲ αὕτη εἰς τὸν Ἰωάννην Κρασσᾶν καὶ τὸν Βηλαρᾶν, ἐμόφρονας μὲν ὄντας καὶ ἐξ ἴσου ὑπόπτους, ἀλλὰ διαφόρους τὸν χαρακτῆρα. Καὶ ὁ μὲν Κεφαλλὴν Κρασσᾶς, καίπερ πρεσβύτερος ὢν τοῦ Βηλαρᾶ, ἦτο πολὺ μᾶλλον αὐτοῦ ἀκάθεκτος καὶ θερμόαιμος, ἄνευ ἀνασκοπῆς κηρύττων τὸ γαλατικὸν εὐαγγέλιον τῆς ἐλευθερίας μέχρις ἀκριτομυθίας σχεδὸν, ὁ δὲ νεαρὸς Ἰωαννίτης τελειόφοιτος τῆς ἰατρικῆς ἦτο μᾶλλον περιεσκεμμένος καὶ ἐφεκτικὸς καὶ ὀλιγώτερον διαχυτικὸς. Ἡ ἐφεκτικότης δ' αὐτοῦ ἦτο τοιαύτη, ὥστε ὁ καὶ ἄλλως ἤκιστα δεξιὸς ἰχνευτὴς τῶν ἀνακριτῶν, ὁ Capitan Grande Πέτρος Βεναρέττης, τὴν νεανικὴν τοῦ Βηλαρᾶ σεμνότητα καὶ τὴν ἐκ τοῦ

χαρακτήρος σύνεσιν ἐχαρακτήριζεν ὡς ἀπειρίαν τῶν τοῦ κόσμου (non è giouine esperto), οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ προσέδρανε μέχρι τοῦ νὰ θεωρῇ αὐτὸν ἡλίθιον (sciocco)¹.

Παρὰ τὴν διαφορὰν ταύτην τοῦ χαρακτήρος ἡ ἀνακριτικὴ ἀρχὴ ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ ἐπιδιώξῃ δραστηρίως ἀμφοτέρων τῶν φιλογάλλων Ἑλλήνων τὴν ἀνάκρισιν. Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὸν Κρασσᾶν ἐπιφυλατσόμεθα νὰ ἐκθέσωμεν κατωτέρω, προτάσσομεν δ' ἐνταῦθα τὰ κατὰ τὸν Βηλαρᾶν.

Ὁ Πέτρος Βοναρέττης μικρὰ τινα ἡδυνήθη νάνιχνεύσῃ περὶ τοῦ νεαροῦ Ἰωαννίτου². Ἄλλ' ἡ ἀνεύρεσις τῆς οἰκήσεως αὐτοῦ παρὰ τῷ Γεωργίῳ Κολόννα ἐν τῇ συνοικίᾳ τοῦ Ἁγίου Μαρτίνου καὶ τῆς φοιτήσεως αὐτοῦ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Γεροπάγου καὶ τὸ καφενεῖον τῆς Salizzada τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου ὑπῆρξεν ἡ ἀφετηρία περαιτέρων περὶ τοῦ Βηλαρᾶ ἀποκαλύψεων. Καὶ πρῶτον πράγματι πλείστα ὄσα κατέθηκε περὶ αὐτοῦ ὁ Κολόννας. Αἱ ὀλίγαι ἡμέραι αἱ παρελθούσαι ἀπὸ τῆς 10 Ἰανουαρίου 1797³, καθ' ἣν εἶχε μετοικήσει παρ' αὐτῷ ὁ Βηλαρᾶς, εἶχον ἀρκέσει εἰς τὸν μισθωτὴν, ὅπως ἤδη τῇ 15 Ἰανουαρίου τὸ πρῶτον⁴, εἶτα δὲ συμπληρωματικῶς τῇ 21 Ἰανουαρίου⁵, τῇ 23 Ἰανουαρίου⁶ καὶ τῇ 24 Ἰανουαρίου⁷, καταμηνύσῃ πλείστ' ὄσα ἀναφερόμενα εἰς τὰ ἐν τῷ μεταξὺ πραγθέντα ὑπὸ τοῦ Βηλαρᾶ, ἅτινα οὐδεὶς ἄλλος ἡδύνατο νὰ γινώσκῃ κάλλιον τοῦ Κολόννα, δυναμένου οἶονεὶ ἀθελήτως καὶ ἀνυπόπτως νὰ κατασκοπεύῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὸν σύνοικον νεανίαν. Ση-

¹ Ἴδε τὰ ὑπὸ στοιχεῖα Α' καὶ Β' ἔγγραφα τοῦ Βοναρέττη, ἰδίως δὲ τὸ Δ'.

² Ἴδε τὰ ἔγγραφα Α', Β' καὶ Δ'.

³ Ἐν τῷ ὑπὸ στοιχεῖον Γ' ἔγγράφῳ, χρονολογούμενῳ ἀπὸ τῆς 15/26 Ἰανουαρίου 1797, λέγει ὁ Κολόννας, ὅτι *Sabbato scorso* εἶχε παρακληθεὶς δεχθῆ εἰς τὴν οἰκίαν του τὸν Βηλαρᾶν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ 15 Ἰανουαρίου συνέπιπτε πρὸς ἡμέραν Πέμπτην, τὸ προηγούμενον Σάββατον ἦτο τὸ τῆς 10 Ἰανουαρίου.

⁴ Ἐγγραφοὺν ὑπὸ στοιχεῖον Γ'.

⁵ Ἐγγραφοὺν ὑπὸ στοιχεῖον Ε'.

⁶ Ἐγγραφοὺν ὑπὸ στοιχεῖον Σ'.

⁷ Ἐγγραφοὺν ὑπὸ στοιχεῖον Ι'.

μειωτέον δὲ, ὅτι ὁ Κολόννας δὲν ἐξητάσθη κατὰ τύπους ὑπὸ τῆς ἀνακρίσεως, ἀλλ' ἐπέστελλε καθ' ὅσον ἐξηκρίβονέ τι νέον εἰς προϊστάμενόν τινα, ἴσως συμμετέχοντα τῆς ἀνακριτικῆς ἀρχῆς ἢ εὕρισκόμενον ἐν ἀμέσῳ πρὸς αὐτὴν ἐπικοινωνία, ὃν προσφωνεῖ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς Illustrissimo Signor Padron Veneratissimo. Δικαιολογεῖται δὲ ποτε πρὸς αὐτόν, ὅτι ἀφ' ἰκανοῦ χρόνου εἶχεν ἀναγκασθῆ νάποστῆ τῶν οἰωνδῆποτε ὑπαλληλικῶν αὐτοῦ καθηκόντων ἐνεκεν ὑποτροπῆς νόσου γνωστῆς εἰς τὸν προϊστάμενον¹. Καὶ δὴ ὁ Κολόννας, ἀνακοινώσας ἔσα ἐγίνωσκε περὶ τῆς προτέρας τοῦ Βηλαρᾶ διαμονῆς ἐν Ἰταλίᾳ, προσέθηκεν ἔπειτα ἤδη ἐν αὐτῇ τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ, ὅτι οὗτος εἶνε μὲν εὐφύεστατος, καὶ ταῦτα ἐν τελείᾳ ἀντιθέσει πρὸς τὰ τοῦ ὅλως ἀψυχολογήτου Βοναρέττη, ἀλλ' εἶνε καθ' ὑπερβολὴν φιλόγαλλος, οὐ μόνον ὑπεραμυνόμενος τοῦ ἔθνους ἐκείνου, ἀλλὰ καὶ ἰσχυριζόμενος, ὅτι ἅπαντες οἱ μὴ ἀποδεχόμενοι τὰς ἀρχὰς τῶν Γάλλων εἶνε ἡλίθιοι καὶ ἀμαθεῖς. Ἀξία δὲ ἰδίας προσοχῆς εἶνε ἡ περαιτέρα μαρτυρία τοῦ Κολόννα, καθ' ἣν τὴν ἐσπέραν τῆς 14 Ἰανουαρίου τὴν δεκάτην ὥραν ὁ Βηλαρᾶς ἦλθεν οἰκαδὲ συνοδευόμενος ὑπ' ἄλλου τινός, ὅστις ἦτο ξένος ἀξιωματικός, ὃν εἰσήγαγεν εἰς τὸ ἴδιον αὐτοῦ δωμάτιον. Τὴν δὲ πρωΐαν τῆς ὑστεραίας ἀνελθὼν εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ Βηλαρᾶ ὁ Κολόννας καὶ εὐρὼν αὐτόν μόνον ἠρώτησε τίς ἦτο ὁ ἀξιωματικός ἐκεῖνος. Ὁ δὲ Βηλαρᾶς ἀπήντησεν, ὅτι ἦτο Γάλλος, ἐλθὼν μετὰ τοῦ ὑπασπιστοῦ αὐτοῦ, ὃν εἶχε γνωρίσει ἐν Βονωνία, καὶ ἐξελιπάρησε τὸν Κολόνναν νά μὴ εἴπη τι περὶ αὐτοῦ εἰς οἰωνδῆποτε· προσέθηκε δ' ὁ Βηλαρᾶς, ὅτι μετ' οὐ πολὺ ἔμελλε νάκούσῃ ὁ Κολόννας σοβαρὰς εἰδήσεις περὶ τῶν Γάλλων. Τέλος δ' ὑπεσχέθη ὁ Κολόννας, ὅτι ἐπεφυλάσσετο νάνακοινώσῃ χάριν τῆς ἀνακρίσεως πᾶν ὃ τι ἐπὶ πλέον ἤθελε δυνηθῆ νά μάθῃ περὶ τοῦ νεαροῦ Βηλαρᾶ².

¹ *Ἐγγραφοὺν ὑπὸ στοιχείῳ Γ'.

² *Ἐγγραφοὺν ὑπὸ στοιχείῳ Γ'.

Διὰ δὲ τῆς δευτέρας ἐπιστολῆς, τῆς τῆς 21 Ἰανουαρίου, ἀνεκοίνωσεν ὁ Κολόννας, ὅτι ὁ Βηλαρᾶς πρὸ δύο ἡμερῶν ἔλεγεν εἰς αὐτόν, ὅτι ἔμελλε νάναχωρήσῃ εἰς Βονωνίαν· ἀλλὰ κατόπιν, τὴν 20 Ἰανουαρίου, εἶπεν, ὅτι δὲν θάπέλθῃ πλέον εἰς Βονωνίαν, ἀλλ' εἰς Παταύιον· προσέθηκε δ' ὁ Βηλαρᾶς καὶ ὅτι μία φάλαγξ τῆς γαλλικῆς στρατιᾶς προεχώρει ἤδη πρὸς τὴν Ῥώμην. Τὴν δ' ἐσπέραν τῆς 20 Ἰανουαρίου ἐλθὼν εἰς τὸ καφενεῖον τῆς Sallizada τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου ὁ Ἰωάννης Κρατσᾶς, ὅστις καὶ ὑπερεξῆρε τὰ θαυμάσια τῶν Γάλλων καὶ προεκάλεε τὴν πρὸς αὐτοὺς εὐγνωμοσύνην ἐπὶ τῇ ἐλευθερωτικῇ αὐτῶν ἐνεργείᾳ, ἀνέμενε τὸν Βηλαρᾶν. Ἐλθόντα δὲ συμπαρέλαβεν ἐκτὸς τοῦ καφενεῖου, οὐδὲ εἶδεν αὐτοὺς ὁ Κολόννας ἐπιστρέψαντας ἐφ' ὅσον ἔμεινεν ἐν αὐτῷ¹.

Κρατσᾶς καὶ Βηλαρᾶς ἦσαν ἀληθῶς κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας τῆς προχωρήσεως τῶν Γάλλων ἐν ἀενάῳ κινήσει καὶ ἄριστοι γνῶσται τῶν συμβαινόντων, καθ' ἃ ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῆς τρίτης ἐκθέσεως τοῦ Κολόννα, ἀνακοινοῦντος ὅσα τὴν ἐσπέραν τῆς 22 Ἰανουαρίου ἔμαθε παρὰ τοῦ Ραζῆ καὶ τοῦ Βηλαρᾶ περὶ τῶν νέων στρατιωτικῶν κινήσεων τῶν Γάλλων. Τὰ περὶ τούτων ἀγγελλθέντα εἰς τὸν Κολόνναν ὑπὸ τοῦ Ραζῆ ἐπεβεβαίωσε καὶ ὁ Βηλαρᾶς, προσθεὶς, ὅτι οἱ Γάλλοι ἐγίνωσκον ἅπαντα τὰ μέτρα τὰ λαμβανόμενα ὑπὸ τῆς βενετικῆς πολιτείας, ἅτινα καὶ ἐθεώρουν ἐκεῖνοι γελοῖα. Ἀνακοινοῦντων δὲ ὁ Κολόννας, ὅτι τὴν 24 ἢ τὴν 26 Ἰανουαρίου ὁ Βηλαρᾶς ἔμελέτα νάναχωρήσῃ εἰς Παταύιον, ζητεῖ ἅμα καὶ ὁδηγίας, ἂν ἐθεωρεῖτο σκόπιμον νάκολουθήσῃ αὐτόν, ὅπως δυνηθῆ νά μάθῃ τι ἄξιον μερίζονος προσοχῆς παρ' αὐτοῦ². Ἐν τούτοις δὲ τὴν ἐσπέραν τῆς 23 Ἰανουαρίου, καθ' ἃ ἐξάγεται ἐκ τῆς ὑπὸ ἡμερομηνίαν 24 Ἰανουαρίου / 4 Φεβρουαρίου καταθέσεως τοῦ Κολόννα³,

¹ Ἐγγραφοὺν ὑπὸ στοιχείῳ Ε'.

² Ἐγγραφοὺν ὑπὸ στοιχείῳ Γ'.

³ Ἐγγραφοὺν ὑπὸ στοιχείῳ Ι'.

παρευρίσκειτο ὁ Βηλαρᾶς ἀκόμη ἐν τῷ γνωστῷ καφενείῳ μετὰ τοῦ Κρασσᾶ, τοῦ Ραζῆ, τοῦ Μάστρακα, τοῦ Μπέζα, τοῦ Γαβαλᾶ καὶ ἄλλων. Τοῦ ἀγγέλμα τῆς πρὸ δύο μόλις ἡμερῶν, τῆ 21 Ἰανουαρίου, παραδόσεως τῆς Μαντούης εἰς τοὺς Γάλλους μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος μετεδόθη εἰς τὴν Βενετιάν, ἐν χρόνοις καθ' οὓς δὲν ὑπῆρχεν ἀκόμη ὁ τηλεγράφος, παρὰ τὴν ἀπόστασιν ἑκατὸν τριάκοντα περίπου χιλιομέτρων. Ὁ Κρασσᾶς μεστὸς ἀγαλλιᾶταις διηγείτο τὰς ἐκ Μαντούης εἰδήσεις καὶ τὰς λεπτομερείας τῆς παραδόσεως, προσθέτων, ὅτι θάπελιθώθησαν βεβαίως πάντες ὅσοι ἐπεθύμουν νὰ γείνη ἡ Ἰταλία ὁ τάφος τῶν Γάλλων, μὴ γινώσκοντες τὴν ἀνδρείαν αὐτῶν. Ἡ δ' ἀγαλλίασις ἐξῆψε καὶ τῶν ἄλλων ὀλιγώτερον θερμοαίμων τὰ πνεύματα. Ὁ Ραζῆς ἰσχυρίζετο, ὅτι ἀδύνατον ἦτο πλέον νὰ συγκρατηθῆ ἡ Βενετία ἀνταγωνιζομένη πρὸς ἔθνος οὕτω μάχιμον καὶ γενναῖον, οἷοι οἱ Γάλλοι, ὄντες ἀνώτεροι καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου, πρὸς οὓς οὐδεὶς τῶν συγχρόνων ἠδύνατο νάντιμετρηθῆ. Ἡ Βενετία, σᾶς λέγω, ἐξηκολούθει γνωματεύων ὁ Ραζῆς, θίναπνεύση τῶρα διὰ τῶν Γάλλων. Ὁ δὲ Κρασσᾶς, ὑπερθεματίζων ἐν ταῖς προφητείαις, ὑπελάμβανεν « ἔχομεν νὰ ἴδωμεν μεγάλα πράγματα, πρὸς ἃ θὰ παραστῆ ἀνάγκη βιαίας προσαρμογῆς ». Τοιαύτη τέλος ἦτο ἡ ἀπερικάλυπτος ὑπὲρ τῶν Γάλλων γλῶσσα τοῦ Κρασσᾶ, ὥστε κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ Κολόννα ἅπαντες οἱ παριστάμενοι ἐξεπλήσσοντο, οὐδὲ τοῦ Βηλαρᾶ, καθ' ἃ φαίνεται, ἐξαιρουμένου, ὅστις δὲν ὁμολογεῖται εἰπών τι ἴδιον κατὰ τὴν ἀξιομνημόνευτον ἐκείνην ἑσπέραν, καθ' ἣν τὸ μικρὸν καφενεῖον παρουσίαζεν ὄψιν ἄλλου καφενεῖου Ζαχαράτου ἐν κεινημέναις ἡμέραις¹. Ἀλλὰ τὰ αἰσθήματα τὰ διακατέχοντα τοὺς ἀκρωμένους τῶν εὐθαρσῶν λόγων τοῦ Κρασσᾶ προέβαινον μόνον μέχρις ἐκπλήξεως πρὸς τὸ ἀπτόητον καὶ παράτολμον τοῦ

¹ Ἐγγραφὸν ὑπὸ στοιχείῳ Γ'.

ἀτιθάσου Κεραλλῆνος, οὐχὶ δὲ καὶ μέχρις ἀντιρρήσεως πρὸς αὐτόν. Εἰς δὲ καὶ μῶνος εὐρέθη ὁ ἀντιλέξας, ὁ Κύπριος ψάλτης τῆς ἐλληνικῆς ἐκκλησίας Νικόδημος, ὅστις καὶ ἤλεγξε δριμύτως τὸν Κρασσᾶν, ἀποκαλέσας αὐτὸν Ἰακωβῖνον¹ καὶ προσέθηκεν, ὅτι ἀπορεῖ πῶς αἱ ἀρχαὶ ἀνέχονται ἐν τῇ πόλει τοιούτους λαοπλάγους καὶ δὲν προβαίνουσιν εἰς τιμωρίαν τῆς θρασυτήτος αὐτῶν².

Ἡ βενετικὴ ἀνάκρισις, θέλουσα νὰ παρακολουθήσῃ τὰ ἴχνη τῶν ἐνεργειῶν καὶ συνεννοήσεων τῶν δύο ὑπόπτων Ἑλλήνων τῆς Βενετίας, δὲν περιωρίσθη εἰς τὰς ἐξετάσεις τοῦ Βοναρέττη καὶ τὰς μαρτυρίας τοῦ Κολόννα. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὸν πολὺ μᾶλλον ἐκτιθέμενον Κρασσᾶν ἐξητάσθησαν καὶ ἄλλοι, ἐν οἷς ὁ παπᾶς Νικόδημος, ὡς πρὸς δὲ τὸν Βηλαρᾶν πλήν τοῦ Κολόννα ἀνεκρίθη μόνον ὁ Γεροπᾶνος καὶ αὐτὸς ὁ Βηλαρᾶς.

Καὶ ὁ μὲν Γεροπᾶνος πλήν τινῶν πληροφοριῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐν Βενετία διαμονὴν τοῦ Βηλαρᾶ, ὧν ἐμνημονεύσαμεν ἤδη, ἐρωτηθεὶς περὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ, ἀπήντησε «Τὸν εὐρίσκω ἔχοντα ἄριστον χαρακτῆρα, οὐδὲ γινώσκω αὐτὸν ἔχοντα ἐλαττώματα. Ὅσον δ' ἀφορᾶ εἰς τὰ τρέχοντα συμβᾶντα τὸν εὐρίσκω τελείως ἀδιάφορον, οὐδὲ παρετήρησά ποτε νὰ ἐκδηλόνη μεροληψίαν ὑπὲρ τινος τῶν ἀντιδιαφερομένων, οὐδὲ ἀκούω νὰ ὁμιλῇ περὶ τῶν τοῦ κόσμου». Ἐρωτηθεὶς δὲ, ἂν ἐγίνωσκε μὴ ὁ Βηλαρᾶς εἶχε τυχόν ἰδεῖ ξένους ἀξιωματικούς, ἀπήντησεν, ὅτι οὐδὲν ἐγίνωσκε περὶ τῆς αὐτῆς συναντήσεως³. Ἠρωτήθη δὲ ὁ Γεροπᾶνος καὶ ἂν ὁ Βηλαρᾶς ἐσκόπει νὰ μεταβῇ εἰς Βονωνίαν, καὶ ἀπήντησεν, ὅτι τοῦτο θὰ ἔπραττε μόνον ἂν ἀπετύγχανεν ἢ παρὰ τῶν ἀνταπακριτῶν τοῦ πατρὸς λῆψις τῶν ἀναγκαίων χρημάτων, ἐπειδὴ, καθ' ἃ γινώσκομεν ἤδη, θὰ ἠδύνατο νὰ διαβιώσῃ ἐν Βονωνία σχεδὸν ἀδαπάνως.

¹ Ἐγγραφοὺν ὑπὸ στοιχείου Ζ'.

² Ἐγγραφοὺν ὑπὸ στοιχείου Ι'.

³ Ἐγγραφοὺν ὑπὸ στοιχείου Η'.

Ὁ δὲ Βηλαρᾶς αὐτὸς μετὰ ἴτην ἐν ἀπαντήσῃ πρὸς τὰ ἐρωτήματα τῆς ἀνακρίσεως τῇ 24 Ἰανουαρίου ἔχθεσιν τῶν γνωστῶν ἡμῖν λεπτομερειῶν περὶ τῶν ἐν Βονωνία καὶ Παταυίω σπουδῶν αὐτοῦ καὶ τῆς εἰς Βενετίαν ἐλεύσεως χάριν εἰσπράξεως τῶν εἰς αὐτὸν ὀφειλομένων χρημάτων, ἐξετασθεὶς περαιτέρω περὶ τοῦ πῶς διήρχετο τὸν χρόνον ἐν Βενετία, κατέθηκεν, ὅτι διέτριβε τοῦτο μὲν οἴκοι, τοῦτο δὲ παρὰ τῷ Γεροπάνῳ, παρ' ᾧ καὶ ἐγευματίζε, τοῦτο δ' ἐν τῷ ἤδη γνωστῷ ἡμῖν καφενείῳ. Ἀλλὰ διὰ τῶν λοιπῶν αὐτοῦ καταθέσεων ὁ Βηλαρᾶς ἐπειράθη νὰ πομπανήσῃ τὴν ἀνάκρισιν, ἀποκρύπτων ἀριδῆλως, καθ' ἃ ἄλλως καὶ ὁ Γεροπάνος, ὅστις ἐν τούτοις ἐγίνωσκε βεβαίως πάντα τὰ κατὰ τὸν Βηλαρᾶν, τὴν ἀλήθειαν, ἣν ἡ ἀνάκρισις ἠδύνατο νὰ μάθῃ καὶ ἔμαθε διὰ τῶν ὀργάνων αὐτῆς καὶ τῶν καταθέσεων τοῦ Κολόννα. Καὶ δὲν ἠρνήθη μὲν ὁ Βηλαρᾶς, ὅτι ἐφοῖτα εἰς τὸ καφενεῖον τῆς Salizzada τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, ἀλλ' ἐρωτηθεὶς πρὸς τίνας ἀνεστρέφετο καὶ ἀπαντήσας, ὅτι πρὸς τοὺς θαμῶνας τοῦ καφενείου, ἀνέφερον ὀνομαστὶ δύο μόνον ἄλλοθεν ἀγνώστους ἡμῖν καὶ ὄλως ἀκινδύνους ἄνδρας, τινὰ καλούμενον Alenarico, οὗ ὁ ἐν τῷ οἰκείῳ ἐγγράφῳ παραδοθεὶς ἡμῖν τύπος τοῦ ὀνόματος ἄδηλον ἂν ὑποκρύπτῃ Ἑλληνα, καὶ τινὰ Τρινάκην, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τοὺς γνωστοὺς ἡμῖν καὶ ζωηροὺς φιλογάλλους ἐμόρφονας, τὸν Κρασσᾶν καὶ τὸν Ραζῆν. Ἀπ' ἐναντίας δ' ἐρωτηθεὶς περὶ τοῦ Κρασσᾶ, ἂν γινώσκῃ αὐτὸν, ἀπεκρίθη, ὅτι ἔχει μὲν ἀκούσει τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἀλλὰ δὲν ἐγίνωσκεν αὐτόν. Ἐπὶ δὲ τῇ ἐρωτήσῃ, ἂν εἶχε κατὰ τὰς παρελθούσας ἡμέρας συμπέσει νὰ ὁμιλήσῃ μετὰ τινος ξένου ἀξιωματικοῦ, διέψευσε παντελῶς τοῦτο εἰπὼν, ὅτι οὐδέποτε εἶχεν ὁμιλήσει μετὰ τινος ξένου ἀξιωματικοῦ. Ἐπ' ἰσῆς δὲ οὐδὲν ὡμολόγησε περὶ τῶν γενομένων ἐν τῷ καφενείῳ συζητήσεων καὶ ὁμιλιῶν, περιορισθεὶς νὰ εἴπῃ εἰς ἀπάντησιν τῆς περὶ τούτων ἐρωτήσεως, ὅτι γίνεται ἐν αὐτῷ λόγος περὶ πραγμάτων ἀδιαφόρων καὶ ὅτι ἐνίοτε οἱ θαμῶνες τοῦ καφενείου ἐπαιζον τὴν ἐσπέραν.

Ἄλλὰ καὶ περὶ ἄλλου τινὸς ἠρωτήθη ὁ Βηλαρᾶς, ἂν πλὴν τοῦ Παταυίου καὶ τοῦ Ἰωαννίνων ἐσκόπει νὰ μεταβῆ καὶ ἀλλαχόσε, καὶ ἀπήντησεν, ὅτι τὰ κατ' αὐτὸν ἐξαρτῶνται ἐκ τοῦ πατρὸς του, αἱ δὲ ἰδίαι αὐτοῦ προθέσεις ἦσαν νὰ τύχη τοῦ διδακτορικοῦ διπλώματος ἐν Παταυίῳ καὶ μετὰ ταῦτα νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἰωάννινα¹. Εἶνε δὲ προφανές, ὅτι ἡ ἀνάκρισις ἐζήτει νὰ ἐξακριβώσῃ μελετωμένην μετάβασιν τοῦ Βηλαρᾶ εἰς Βοωνίαν, καθ' ἃ περὶ τούτου ἠρωτήθη καὶ ὁ Γεροπᾶνος.

Τῶν δύο ἀνακρινομένων μόνον τοῦ Ἰωάννου Βηλαρᾶ τὴν ἐξέτασιν περιλαμβάνει ὁ περιελθὼν εἰς ἡμᾶς φάκελος. Ἄγνωστον δὲ διὰ τίνας λόγους λείπουσιν αἱ καταθέσεις τοῦ Κρασσᾶ καὶ ὅποια ὑπῆρξαν αὐταί, ἂν πράγματι ἐξητάσθη, ἢ ὅποια θὰ ἦσαν, ἂν ἐκαλεῖτο εἰς τὴν ἕνεκεν ἀγνώστων εἰς ἡμᾶς αἰτίων τυχὸν ἀναβληθεῖσαν ἢ μχταιωθεῖσαν ἀνάκρισιν. Ἄρα μένει ἄγνωστον εἰς ἡμᾶς, ἂν αἱ ἀπαντήσεις τοῦ Βηλαρᾶ ὑπῆρξαν οἷας βλέπομεν αὐτὰς μετὰ προσυεννόησιν πρὸς τὸν Κρασσᾶν, ὅπως ἀμφοτέρωι διαψεύσωσι τὰ κατ' αὐτῶν μηνυόμενα καὶ παραπλανήσωσι τοὺς ἀνακριτάς. Ἐχοντες δὲ πρὸ ἡμῶν μεμονωμένας τοῦ Βηλαρᾶ τὰς καταθέσεις καὶ παραβάλλοντες αὐτὰς πρὸς τὰς μετ' οὐ πολὺν χρόνον ἐν τῇ ἀναλόγῳ ἀνακρίσει τοῦ Ῥήγα καταθέσεις τούτου, παρατηροῦμεν οὐ μικρὰν μεταξὺ τῶν δύο ἀνακρινομένων διαφορὰν. Ὁ Ῥήγας εἶνε πολὺ φιλαλήθης, εὐπαρρησίαστος καὶ ἀποφασιστικὸς, μὴ ἀποκρύπτων τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ καὶ τοὺς ἰδίους σκοποὺς καὶ ἀπτόητος πρὸς τὰ ἐπακόλουθα τῶν εὐθαρσῶν αὐτοῦ καθομολογήσεων. Ὁ δὲ Βηλαρᾶς παρουσιάζεται ἄτολμος καὶ ἐκφευκτικὸς καὶ γίνεται ἔαρνος πάσης μαρτυρίας-ἐπιδαρνούσης ἑαυτόν. Ἡ ἀλήθεια ἐγκεῖται ἄρα εἰς ὅσα αὐτὸς λέγει ἢ εἰς τὰ καταμαρτυρούμεν' αὐτοῦ; Οὐδεμία, νομίζομεν, ἀμφισβόλια, ὅτι αὐτὸς τε καὶ ὁ Κρασσᾶς ἔπραττον ὅ τι περὶ αὐτῶν ἄλλοθεν ἠδυνήθη νὰ ἐξακριβώσῃ

¹ Ἐγγραφοὺν ὑπὸ στοιχείῳ Η'.

ἡ ἀνάκρισις, μετὰ φανατισμοῦ μὲν κηρυττόμενοι ὑπὲρ τῶν Γάλλων καὶ εἰς συνεννοήσεις μετ' αὐτῶν προβαίνοντες, ἀπὸ δὲ τῆς ἐπικρατήσεως τῶν δημοκρατικῶν ἰδεῶν καὶ τῆς ἐπιτυχίας τῶν ἐπλων τοῦ Βοναπάρτου καταδοκοῦντες καὶ τοῦ ἰδίου δεδουλωμένου γένους τὴν ἀνάστασιν.

Διὰ τί λοιπὸν ὁ Βηλαρᾶς δὲν ἐπέδειξε πρὸ τῆς βενετικῆς ἀνακρίσεως τὴν αὐτὴν παρρησίαν καὶ τὸ αὐτὸ σθένος, δι' οὗ καταγλαίφεται ἢ πρὸ τοῦ βιενναίου ἀνακριτοῦ εὐτολμία τοῦ Ῥήγα, οἷονεὶ ἀπτοήτου ἐκ τῶν προτέρων μένοντος πρὸς τὸν φόβον ἐπιχειμένου μαρτυρίου; Ἐγκεῖται ἄρα ὁ λόγος τῶν ἀποκρύψεων καὶ ὑπεκφυγῶν τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων νεανίου εἰς δειλανδρίαν καὶ τάσιν ἀποφυγῆς παντὸς τυχόν κινδύνου, καὶ πόθεν ἦντλει τὸ θάρρος νάρνηται πράγματα, ἅτινα δι' ἐμμονωτέρας καὶ αὐστηροτέρας ἐξετάσεως, ἴσως δὲ καὶ ἀπλῆς ἀναπαραστάσεως θὰ ἠδύνατο νάποδείξη ἡ ἀνάκρισις;

Τὰς ἀπορίας ταύτας ὑπολαμβάνομεν, ὅτι δύναται νὰ λύσῃ ὁ συσχετισμὸς τῶν ἀνακρίσεων πρὸς τὴν κατάθεσιν, ὅτι ὁ Βηλαρᾶς ἐμελέτα νάναχωρήσῃ τὸ ἀργότερον τῆ 24 Ἰανουαρίου εἰς Παταύιον, ἴσως δὲ εἰς τὴν μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὑπὸ τοῦ πάπα Πίου Γ' εἰς τὸν Βοναπάρτην παραχωρηθεῖσαν Βονωνίαν. Πράγματι ὁ φάκελος τῆς ἀνακρίσεως οὐδὲν ἄλλο περιλαμβάνει ἔγγραφον εἰς τὸν Βηλαρᾶν ἀναφερόμενον μετὰ τὰ τῆς 24 Ἰανουαρίου¹. Φαίνεται λοιπὸν ὁ Βηλαρᾶς σπεύσας νὰ ἐγκαταλίπη τὴν Βενετίαν πρὸς ἀποφυγὴν παντὸς κινδύνου, ἐπωφελοῦμενος ἴσως τὴν κατάπληξιν, ἣν εἶχεν ἐμποιῆσει εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς Βενετίας ἢ εἰς τοὺς Γάλλους παράδοσις τῆς Μαντούης, οἷονεὶ προαγγέλλουσα αὐτῆς τῆς Βενετίας τὴν προσεχιστάτην πτώσιν. Ὁ κῶδων τοῦ κινδύνου εἶχε σημάνει ἢ διάλυσις εἶχεν ἀρχίσει ἢ πολιτεία δὲν εἶχε πλέον τὰ πρότερα νεῦρα καὶ ἡ ἀνακριτικὴ ἀρχὴ εἶχεν ἀποβάλει τὸ ἀρχαῖον σθένος. Ἀνανήφει μὲν πρὸς ὥραν καὶ πάλιν ἡ ἀνάκρισις μετὰ πεντήκοντα περὶ

¹ Ἐγγραφα ὑπὸ στοιχεῖα Η' καὶ Θ'.

που ἡμέρας καὶ ἐπαναλαμβάνει τῆ 22 Φεβρουαρίου τὸ διακοπὴν ἔργον αὐτῆς, ἀλλὰ μόνον ἐναντίον τοῦ Κρασσᾶ, πιθανῶς διότι δὲν εἶχε πλέον ἐνώπιον αὐτῆς τὸν Βηλαρᾶν. Ἀλλὰ καὶ αἱ περὶ τοῦ Κρασσᾶ ἀνάκρισις ἐξακολουθοῦσι μόνον μέχρι τῆς 27 Μαρτίου. Μετὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην σιγᾶ ὁ φάκελος.

Ἄλλ' ἰδῶμεν ὅποια τὰ κατατεθέντα εἰδικῶς ἐναντίον τοῦ Κρασσᾶ πλήν ἐκείνων ὅσα εὔρηται ἐγκαταμειγμένα ἐν ταῖς μνηύσεσι περὶ τοῦ Βηλαρᾶ, ὧν ἔγεινεν ἤδη μνεῖα ἀνωτέρω.

Ἦδη τῆ 23 Ἰανουαρίου ὁ Γεώργιος Κολόννας ἐν τῆ τρίτῃ αὐτοῦ ἐπιστολῇ¹, ἐν ἣ ἀνήγγελλε τὰς νέας προόδους τῶν Γάλλων, ἀνεκοίνωνε καὶ ὅτι ὁ Κρασσᾶς, ἐλθὼν εἰς τὸ πολλακίς μνημονευθὲν καφενεῖον μετὰ δύο ἄλλων, ἀπεσύρθη μετ' αὐτῶν εἰς μικρὸν δωμάτιον καὶ ἐνεκλείσθη μετ' αὐτῶν ἐπὶ δύο ὥρας.

Ἐν δὲ νεωτέρᾳ ἐπιστολῇ, φερούση τὴν αὐτὴν ἡμερομηνίαν², προσέθηκεν, ὅτι ὁ Κρασσᾶς ἀνήγγειλε τὴν παράδοσιν τῆς Μαντούης καὶ ἐδημηγόρει ὑπὲρ τῶν Γάλλων, ὅτε καὶ ὕβρισθη σκαιῶς ὑπὸ τοῦ παπᾶ Νικοδήμου, ἀποκαλέσαντος σὺν τοῖς ἄλλοις αὐτὸν Ἰακωβῖνον. Μετ' οὐ πολὺ δὲ προσῆλθε καὶ ὁ Ἰωάννης Ραζῆς, ἀγγέλων, ὅτι οἱ Γάλλοι κατέλαβον τὸ Ταρβῖσιον (Treviso) καὶ ἔγειναν κύριοι δύο μεγάρων καὶ ὅτι τῆ ὑστεραία θά γνωσθῶσι πλειότερα. Περὶ δὲ τῶν δύο ἀγνώστων, μεθ' ὧν ἐνεκλείσθη ὁ Κρασσᾶς, ἐξηκρίβωσεν ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ὁ Κολόννας, ὅτι ἦσαν Γάλλοι.

Τὰ περὶ τῶν διαβημάτων τούτων τοῦ Κρασσᾶ ἀγγέλματα ἔμελλον, ὡς εἰκὸς, νὰ θορυβήσωσι τὴν ἀνάκρισιν, ἥτις μετὰ διακοπὴν ἐνὸς περίπου μηνὸς ἐπανέλαβε τὰς περὶ τοῦ ὑπόπτου Κεφαλλῆνος ἐξετάσεις. Καὶ δὴ τῆ 22 Φεβρουαρίου 1797 πρῶτος προσάγεται εἰς τὴν ἀνάκρισιν ὡς μάρτυς ὁ Ἀντώνιος Ρουβάσσης, ὑπηρέτης τοῦ γνωστοῦ ἡμῖν καφενεῖου Ὁ αὐτοκράτωρ Ἐξετασθεὶς δὲ κατέθηκεν οὗτος, ὅτι γινώσκει ἄριστα τὸν Κρασσᾶ

¹ Ἐγγραφοὺν ὑπὸ στοιχείῳ Γ'. Ἰδὲ καὶ ἀνωτέρω σ. 323.

² Ἐγγραφοὺν ὑπὸ στοιχείῳ Ζ'.

σᾶν, ἐπειδὴ ἀπὸ τεσσάρων ἤδη περίπου μηνῶν ἐσύχναζεν εἰς τὸ εἰρημένον καφενεῖον, καὶ ὅτι δὲν ἐγίνωσκε μὲν ὅποιαί αἱ πολιτικαὶ αὐτοῦ ἀρχαί, οὐδὲ ἤκουστέ ποτε αὐτοῦ ποιουμένου λόγον περὶ τῆς βενετικῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν ἀποτελούντων αὐτὴν εἴτ' ἐπ' ἀγαθῶ εἴτ' ἐπὶ κακῶ. Προσέθηκε δὲ ὁ Ῥουβιάσσης μόνον, ὅτι, τοῦ λόγου ὄντος περὶ τοῦ μεταξὺ τῶν Αὐστριακῶν καὶ Γάλλων πολέμου, ἤκουσε τοῦ Κρασσᾶ ἐξυμνοῦντος τὴν ἀνδρείαν τῶν Γάλλων. Καὶ εἶνε μὲν δυνατὸν, εἶπεν ἐρωτηθεὶς, νὰ ὠμίλησέ ποτε ὁ Κρασσᾶς καὶ περὶ ἄλλων θεμάτων, ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἤκουσεν αὐτόν, διότι εὕρισκετο ἐν αἰωνίᾳ κινήσει ὑπηρετῶν τοὺς πελάτας τοῦ καταστήματος ἐν τῷ βραχεῖ χρόνῳ καθ' ὃν διέτριβεν ἐν αὐτῷ ὁ Κρασσᾶς, καὶ δὲν προέφθανε νὰ προσέξῃ εἰς τὰ λεγόμενα ὑπὸ τῶν πελατῶν. Ἀρνητικαὶ δὲ ὑπῆρξαν καὶ ἀπαντήσεις τοῦ Ῥουβιάσσης εἰς τὰ ἐξῆς ἐρωτήματα τῆς ἀνακρίσεως· α') ἂν ἐγίνωσκεν ἢ ἤκουσε περὶ σχέσεων τοῦ Κρασσᾶ πρὸς ξένους τινάς· β') ἂν ἐγίνωσκεν ἢ ἤκουσε νὰ εἶχεν ὁ Κρασσᾶς ἐν Βενετίᾳ φιλίαν πρὸς ξένους καὶ τίνες ἦσαν οὗτοι· γ') ἂν ἐγίνωσκε μὴ τοι ὁ Κρασσᾶς φοιτᾶ καὶ ἀλλαχοῦ πλὴν τοῦ καφενεῖου ἐν ᾧ ὑπηρετεῖ. Τέλος δ' ἐρωτηθεὶς ἂν ἠδύνατο νὰ ὑποδείξῃ τινὰ γινώσκοντα τὰ κατὰ τὰς σχέσεις καὶ τὴν διαγωγὴν τοῦ Κρασσᾶ, ἀπήντησεν ὅτι ἴσως γινώσκει τι περὶ αὐτοῦ ὁ διευθυντὴς τοῦ καφενεῖου Ἄγαθος δαίμων (Bon genio), εἰς δ' ἐφοῖτα πρότερον ὁ Κρασσᾶς, ἀλλ' εἰς δ' δὲν φοιτᾶ πλέον, τοῦ Ῥουβιάσσης ἀγνοοῦντος διὰ τίνα λόγον¹.

Τὴν αὐτὴν δ' ἡμέραν ἐξητάσθη ὁ Ἰωάννης Βαπτιστῆς Σμιθ, Βενετὸς ἐκ γενετῆς καὶ κάτοικος Βενετίας, μεσίτης σιτηρῶν, ὅστις κατέθηκεν, ὅτι ἐγίνωσκε καλῶς τὸν Κρασσᾶν, φοιτῶντα εἰς τὸ καφενεῖον Ὁ αὐτοκράτωρ, ὅπου ἐφοῖτα καὶ αὐτός. Ὁμολόγησε δὲ καὶ αὐτὸς, ὅτι ὁ Κρασσᾶς ἐθαύμαζε τὴν ἀνδρείαν τῶν Γάλλων καὶ ἐπῆνει αὐτοὺς, δυνάμενος ἄλλως νὰ

¹ Ἐγγραφοὺν ὑπ' ἀρ. 1Α'.

γινώσκη τὰ κατ' αὐτοὺς καλῶς ἅτε παιδευθεὶς ἐν Παρισίοις. Ἐρωτηθεὶς δὲ, ἂν ὠμίλησέ ποτε περὶ πολιτικῶν συστημάτων καὶ ἰδίᾳ περὶ τοῦ βενετικοῦ πολιτεύματος καὶ τῆς ἐν Βενετία κυβερνήσεως, ἀπήντησεν, ὅτι δὲν ἤκουσέ ποτε αὐτὸν ποιούμενον λόγον περὶ τῶν τοιούτων. Περαιτέρω δ' ἐξεταζόμενος, ἂν ἐγίνωσκε περὶ σχέσεων τοῦ Κρασσᾶ πρὸς ξένους, κατέθηκεν, ὅτι βλέπει αὐτὸν συχνάκις ἀναστρεφόμενον πρὸς τινα κύριον Biscottin, πράξενον τῆς Γαλλίας ἐν Βενετία. Ὁμίλει δὲ ὁ Κρασσᾶς μετ' αὐτοῦ πάντοτε τὴν γαλλικὴν, ἣν ἠγνῶει ὁ κληθεὶς μάρτυς, ὥστε καὶ οὐδέποτε ἠδυνήθη νὰ ἐννοήσῃ τὸ θέμα τῆς ὁμιλίας αὐτῶν. Βλέπων δὲ τὴν φιλίαν τὴν συνδέουσαν τοὺς δύο ἄνδρας καὶ χρειασθεὶς τὸν παρελθόντα Φεβρουάριον διαβατήριον, ὅπως ἐξαποστίλῃ ἔλαιον ὀνίσκου (μουρουνέλαιον), ἀπετάθη πρὸς τὸν Κρασσᾶν, ὅστις καὶ ἐπρομήθευσεν εἰς αὐτὸν τὸ ζητούμενον. Ἐρωτηθεὶς δὲ τέλος ὁ Σμιθ, ἂν ἠδύνατο νὰ ὑποδείξῃ τινὰ γινώσκοντα τὰ κατὰ τὸν Κρασσᾶν, τὰς ἀρχὰς καὶ τὸν βίον αὐτοῦ, ὑπέδειξε μόνον τὸν Ἀναστάσιον Νικολέττον Canaglià, θαμῶνα τοῦ αὐτοῦ καφενείου, μεθ' οὗ συνέτρωγεν ὁ Κρασσᾶς ἐν τῷ αὐτῷ ἐστιατορίῳ. Ἀλλὰ προσέθηκεν, ὅτι ὁ ὑποδεικνυόμενος ὑπ' αὐτοῦ ἐφαίνετο ἀνὴρ ἔντιμος καὶ ἀφωσιωμένος εἰς τὴν βενετικὴν κυβέρνησιν¹.

Τῇ δὲ 26 Μαρτίου ἐκλήθη εἰς ἐξέτασιν ὁ διευθυντὴς τοῦ ὑπὸ τὰς Νέας Procuratie καφενείου Ἀγαθοῦ Δαίμονος Φραγκίσκος Ἀγγέλου Quirini, Οὐηρωναῖος, οἰκῶν ἐν Βενετία ἀπὸ δωδεκαετίας. Κατέθηκε δ' οὗτος, ὅτι ὁ Κρασσᾶς ἐπὶ ὀκτὼ βλαβερὰ ἔτη ἐφοῖτα εἰς τὸ καφενεῖον αὐτοῦ, ἀλλ' ἕνεκα χρέους πέντε λιρῶν ἐκ καφέ καὶ ἄλλων ποτῶν, μάλιστα ἀπαιτηθέντος παρ' αὐτοῦ κατ' ἐπανάληψιν, εἶχε παύσει ἀπὸ δύο μηνῶν καὶ πλεον φοιτῶν παρ' αὐτῷ πλὴν ἧ σπανίως. Καὶ αὐτὸς δὲ κατέθηκεν, ὅτι τὸν θαμῶνα τοῦ καφενείου αὐτοῦ ἤκουε διαρκῶς εὐφρη

¹ Ἐγγράφον ὑπ' ἀρ. ΙΑ'.

μοῦντος τὸ σημερινὸν γαλλικὸν δημοκρατικὸν πολίτευμα καὶ ἀγαλλιώμενον τὰ μέγιστα, ὅσας τὰ ὄπλα τῶν Γάλλων κατήγον νίκην τινά. Ἐρωτηθεὶς δὲ, ἂν ἐγίνωσκε τίνες αἱ πολιτικαὶ ἀρχαὶ τοῦ Κρασσᾶ καὶ τίνες αἱ κρίσεις αὐτοῦ περὶ τοῦ βενετικοῦ πολιτεύματος καὶ τῶν ἀποτελούντων τὴν κυβέρνησιν τῆς Βενετίας, κατέθηκεν, ὅτι οὐδέποτε ἤκουσεν αὐτοῦ ποιουμένου λόγου περὶ τῶν τοιούτων. Εἰς δὲ τὴν ἐρώτησιν περὶ σχέσεων τοῦ Κρασσᾶ μετὰ τῶν ξένων ἀπεκρίθη, ὅτι ἔβλεπεν αὐτὸν συνεχῶς ἀναστρεφόμενον καὶ λαλοῦντα μετὰ Γάλλων καὶ ἰδίως τοῦ Πέτρου Lamber, οἰκοῦντος ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἐν Βενετίᾳ καὶ πρὸ ἑπτὰ περίπου μηνῶν ἀναχωρήσαντος εἰς Φλωρεντίαν, καὶ τοῦ Προσπέρου Callas, ὅστις ἐπ' ἐσχάτων εἶχε καταταχθῆ εἰς τὸν ὑπὸ τὸν Βοναπάρτην γαλλικὸν στρατόν· εἶχε δὲ πλείστας σχέσεις καὶ πρὸς τινὰ Ἰωσήφ Fantucci, Ἴταλὸν ἐκ Κενέδας ἢ Saravalle, ὅστις ἐλέγετο νῦν ὢν εἰς τῶν ἀρχηγῶν τῶν ἐν Βριξίᾳ (Brescia) ἐπαναστατῶν καὶ, καθ' ἃ ἐφέρετο, συλληφθεὶς ἐμελλε νάχθῃ εἰς Βενετίαν μετὰ πολλῶν ἄλλων. Εἰς δὲ τὸ πρόσθετον ἐρώτημα τῆς ἀνακρίσεως εἰς τίνες ὑποθέσεις ἀνεφέροντο αἱ σχέσεις τοῦ Κρασσᾶ μετὰ τῶν εἰρημένων Lamber, Callas καὶ Fantucci ἀπήντησεν ὁ μάρτυς, ὅτι ἤγνόει τὰ περὶ τούτων. Ὁμοίως δ' ἀπήντησεν ἀρνητικῶς εἰς τὴν ἐρώτησιν, ἂν ὁ Κρασσᾶς εἶχέ τινας σχέσεις πρὸς οἰοῦσθαι ποτε ἐντοπίους. Καὶ εἰς τὰς λοιπὰς δ' ἐρωτήσεις τῆς ἀνακρίσεως περὶ τοῦ ποῦ συνήθως ἐφοῖτα ὁ Κρασσᾶς, περὶ τοῦ ἂν ἐν Βενετίᾳ ἐγίνοντο μυστικαὶ συνελεύσεις καὶ περὶ τοῦ τίς θὰ ἠδύνατο νὰ γινώσκη τὰ κατὰ τὰς προθέσεις τοῦ Κρασσᾶ, ἀπήντησεν, ὅτι ἤγνόει τὰ περὶ τούτων¹.

Τῇ δὲ 27 Μαρτίου ἐκλήθη ὁ μάρτυς παπᾶς Νικόδημος Γεωργίου, ὁ Κύπριος δεῦτερος ψάλτης τῆς ἐλληνικῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἀπὸ ὀκτώ μηνῶν. Ἐξετασθεὶς ἂν ἐγίνωσκε

¹ Ἐγγραφοὺν ὑπ' ἀριθ. 1Α'.

τὸν Κρασσᾶν, ἠρνήθη. Ὁμοίως δὲ ὠμολόγησεν, ὅτι δὲν ἤκουσέ ποτε τινος ἐξυμνοῦντος ἔθνος τι ἢ πολίτευμα. Ἀλλὰ δὲν ἠρνήθη, ὅτι ἐφοίτα ἐνίοτε εἰς τὸ καφενεῖον τῆς Salizzada τοῦ Ἀγίου Ἀντωνίου· ἐρωτηθεὶς δ' ὁμοίως ἂν ἤκουσέ ποτε νὰ γίνηται ἐν αὐτῷ λόγος περὶ ξένου τινὸς ἔθνους καὶ νὰ ἐγκωμιάζωνται αἱ ἀρχαὶ αὐτοῦ, εἶπεν, ὅτι οὐδὲν γινώσκει καὶ ὅτι ὀλίγον ἐννοεῖ τὴν Ἰταλικήν. Αἱ ἀπαντήσεις αὐτοῦ ἀντέκειντο οὕτω καταφώρως πρὸς τὰ ἄλλως περὶ αὐτοῦ κατατεθέντα πρότερον ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Κολόννα¹, ὡςτ' εὐλόγως ἢ ἀνάκρισις ἠρώτησεν αὐτὸν ἐν τέλει, ἂν ὑπάρχη τις ἄλλος ὀνομαζόμενος παπᾶς Νικόδημος ἐκ Κύπρου· ἐκεῖνος δ' ἀπήντησεν, ὅτι, καθ' ὅσον ἐγίνωσκεν, ἐν Βενετία οὐδεὶς ἄλλος ὑπῆρχε καλούμενος παπᾶς Νικόδημος ἐκ Κύπρου.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω εἶχεν ἀποφασισθῆ ὑπὸ τῆς ἀνακρίσεως τῆ 25^{ης} Μαρτίου νὰ κληθῆ καὶ ὁ τῆ προτεραία ὑπὸ τοῦ Σμιθ ὑποδειχθεὶς Ἀναστάσιος Canaglià, ἀλλ' οὐδεμία τούτου κατάθεσις περισώζεται ἐν τῷ προκειμένῳ ἡμῖν φακέλῳ. Ἀπ' ἐναντίας δ' ἔχομεν τὴν κατάθεσιν τοῦ τῆ 13 Μαρτίου ἐκουσίως προσελθόντος ἐμπόρου Duse τοῦ ἄλλως λεγομένου Mazin ἐκ τῆς παρὰ τὴν Βενετιανὴν νησίδος Κλαυδίας (Chiozza). Οὗτος ὠμολόγησεν, ὅτι «ἀπὸ τινος χρόνου ἐν πολλοῖς καφενεῖοις καὶ ἐν πολλοῖς ἐστιατορίοις τῆς Βενετίας, ἐν οἷς καθ' ὃ ξένος εὐρίσκεται καθ' ἑκάστην ἤκουσε καὶ ἀκούει πολλοὺς δυσμενεῶς διατεθειμένους καὶ κακίζοντας τὴν κυβέρνησιν, ἀποτελοῦντας δὲ πατρίδας καὶ σπεύροντας τὸ δηλητήριον τῆς ἐπαναστάσεως. Μεταξὺ δὲ τούτων προσέβηκεν, ὅτι εἶνε καὶ τις Κρασσᾶς, θαμὼν τοῦ καφενεῖου Ὁ αὐτοκράτωρ. Οὗτος δ' εὐρίσκεται, καθ' ἃ εἰκάζει, εἰς συνεννόησιν πρὸς τὸν πρόξενον τῆς Γαλλίας, ὁσάκις δ' ὁμιλεῖ, ἔστω καὶ δημοσίᾳ, κατηγορεῖ τὴν κυβέρνησιν· ὧν δὲ προφανῶς κακότροπος καὶ παραπλανῶν τοὺς ἀγαθοὺς οὐδέποτε παύεται

¹ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 325. Ἠρῶλ. τὰ ὑπὸ στοιχεῖα Ε' καὶ Ζ' ἔγγραφα.

βυσσοδομεύων τὸ διαβάλλειν τοὺς εὐπατρίδας καὶ προστατεύειν τὰ ἤθη καὶ τὰς ἀρχὰς τῶν Γάλλων». Αὐτὸς δὲ ὑπῆρξε καὶ ὁ ὑποδείξας ὡς μάρτυρας τῶν λεγομένων τοὺς εἰς τὴν ἀνάκρισιν κληθέντας, Ἰωάννην Βαπτιστὴν Σμιθ καὶ Ἀντώνιον Ῥουβίτσην, εἰπὼν, ὅτι ὡς μάρτυρες ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσωσιν οὐ μόνον ὁ ἄλλως μὴ ἐξετασθεὶς ξυλέμπορος Lamberti, ἀλλὰ καὶ ἑκατὸν θαμῶνες τοῦ καφενείου τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίνου, ἐξαιρουμένων τῶν ὀλίγων δημοφρόνων τοῦ Κρασσᾶ. Ἐμήνυσε δὲ ὡς ὁμόφρονα αὐτοῦ καὶ τινὰ Σκλαβοῦνον Γεώργιον, οὗ ἠγνόει τὸ ἐπώνυμον, καὶ παρέπεμψε περὶ τούτου εἰς τοὺς πελάτας τοῦ ἐστιατορίου Ἐλαφος, ἐν ᾧ ἱστιᾶτο ὁ εἰρημένος Γεώργιος. Τέλος δὲ προσέθηκεν, «ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ ὀνομάσῃ ἑκατὸν ἄλλοιους ὁμοίους πρὸς τοὺς δύο προρρηθέντας, τὸν Κρασσᾶν καὶ τὸν Σκλαβοῦνον Γεώργιον, ἂν ἐγίνωσκε τὰ ἐπώνυμ' αὐτῶν, ἀλλ' ἤρκει μόνον ἢ ὑπόδειξις τῶν δύο εἰρημένων, ὧν ὁ πρῶτος εἶνε ἰδιαζόντως δόλιος καὶ ἐπικίνδυνος καὶ πρέπει νὰ ποβληθῇ ἐκ τῆς μετὰ τῶν λοιπῶν κοινωνίας, ὅπως μὴ διαφθείρῃ αὐτούς, καθ' ἃ πειρᾶται πᾶσαν στιγμὴν»¹.

Αἱ ἀνακρίσεις περὶ τοῦ Κρασσᾶ λήγουσιν ἀποτόμως, καθ' ἃ καὶ αἱ περὶ τοῦ Βηλαρᾶ, μετὰ δύο μῆνας, τῇ 27 Μαρτίου 1797, καθ' ἃ εἶδομεν ἄνωτέρω. Δὲν ὑπολείπετο τὸ ἐξῆς καιρὸς ματαιοσχόλων ἀνακρίσεων καὶ περιστῶν καταδιώξεων. Ἡ βενετικὴ πολιτεία ἠναγκάζετο μετὰ δύο καὶ μόνον ἡμέρας νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν ἀλλαχοῦ, πρὸς τὸν ἄμεσον κίνδυνον, ὃν ἐπεκρεμάννυε κατ' αὐτῆς τὸ πρῶτον πρὸς τὸν τελευταῖον τῶν δογῶν Λουδοβίκον Μανὴν ἐγγραφον τοῦ Βοναπάρτου, εἰς ὃ ἐπηκολούθει τῇ 21 Ἀπριλίου τὸ τελεσίγραφον τοῦ Κορσικανοῦ στρατηλάτου. Εἰς τούτου τὰ ὅπλα παρεδίδοτο τέλος ἢ πόλις μετὰ δεκατέσσαρας ἡμέρας, τῇ 5 Μαΐου 1797, ὅτε ἡ μὲν βενετικὴ πολιτεία κατελύετο, ὁ δὲ λέων τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἀπήγετο εἰς Παρισίους.

¹ Ἐγγραφοὺς ὑπ' ἀριθ. 1Α'.

ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΟΥ ΦΑΚΕΛΟΥ ΤΗΣ ΑΝΑΚΡΙΣΕΩΣ

A.

Illustrissimi et Excellentissimi Signori Inquisitori di Stato.

Adì 3 Gennaro 1796 More Veneto.

In obbedienza a Venerati Comandi di Vostre Eccellenze a me impartiti, continuando le tracce sopra il Greco Giovanni Vilarà di Gianina che abitava nelle Case di San Giorgio a Sant' Antonin ora abita a San Martino.

Per quanta diligenza abbia usato li miei Confidenti non trovano che il suddetto consumi altre ore che alla Bottega di Caffè a Sant' Antonino in Salizzada.

Questo è quanto posso umiliare all' Eccellenze Vostre, e con profondo ossequio m' inchino.

Pietro Bonaretti Capitano Grande.

B.

Illustrissimi et Excellentissimi Signori Inquisitori di Stato.

Adì 4 Gennaro 1796 More Veneto.

In Obbedienza a Venerati Comandi di Vostre Eccellenze a me impartiti. Continuando col mezzo de' miei Confidenti le tracce di Giovanni Vilarà d° (=detto) Gianina rilevo che il suddetto tene Amicizia con certo Alessandro Geroparo Uomo Onesto, anzi che il suddetto Vilarà fece dimandare per sposa una figlia del suddetto Geroparo. Continuarò nell' attenzione per il tutto umiliare alle Eccellenze Vostre.

E con profondo Ossequio mi inchino.

Pietro Bonaretti Capitano Grande.

Illustrissimo Signor Padrone Veneratissimo

Sabato scorso fui pregato di dar alloggio in casa mia a un certo giovane chiamato per nome Giovanni Vilarà da Gianina.

Questo se da tre anni e più che venne a Venezia, poi passo a Padova, indi poi a Bologna per studiar la Medicina. Esso è pien di talento ma in superlativo grado genial Francese, il qual difende essa nacion non solo, ma sostiene che tutti quelli che non adottano le loro massime son sciocchi ed ignoranti.

Jeri sera alle ore dieci venne in Casa in Compagnia con un altro, e sentindo del rumore, ad onta della mia convalescenza m' ero alzato dal letto, e vidi nella sua Camera un Ufficial Forastiero.

Questa mattina di nuovo entrai nella Camera e lo ritrovai solo, Le ricercai chi era quell' Ufficial, disse mi che era Francese, venuto coll' aiutante, il qual l' aveva conosciuto a Bologna, aggiungendomi che per carità non dicesse niente a chi si sia, dicendomi in oltre che fra poco sentirò delle gravi cose in proposito de' Francesi.

Chiedo scuso se da tanto tempo non supliisso al mio dovere, mentre una nuova ricascata mi confinò in letto da un mese circa.

Se di più potrò rilevare dal giovine Villarà, non ometterò di rassegnarlo, e con il più profondo ossequio rispettosamente, di Loro Eccellenze

26 Gennaro 1796/7.

Di Vostra Signoria Illustrissima Umilissimo, Devotissimo, Obbligatissimo Servo

Zorzi Colonna

Illustrissimi et Excellentissimi Signori Inquisitori di Stato.

Adi 30 Gennaro 1796 More Veneto.

In obbedienza a Venerati Comandi di Vostre Eccellenze a me impartiti col mezzo de' miei Confidenti ho rilevato che Giovanni Vilarà da Gianina, abitante nella Casa ove alloggia Giorgio Colonna.

Questo per quanto ho rilevato è da poco tempo che dimora in Venezia, non è giovine esperto, ma bensì sembra un sciocco. Le ore che questo consuma è nella Bottega di Caffè situata nella Salizzada a Sant' Antonino, e non si può scoprire ehe il suddetto tenga intrinciche amicizie. Continuerò nell' attenzione, e non mancherò umiliare all' Eccellenze Vostre quanto potrò rilevare.

E con profondo ossequio m' inchino

Pietro Bonaretti Capitano Grande.

E'

Illustrissimo Signor Padron Veneratissimo.

Quel giovane Villarà che indicai nell' ultima mia umilissima riferita, due giorni fa dicevami che doveva partire per Bologna; ieri disse mi che per Bologna non va più per ora, ma bensì per Padova. disse mi inoltre che uua Colonna de' Francesi venne già incamminati per Roma.

Jeri sera venne in Bottega da Caffè in Salizzada a Sant' Antonin Giovanni Cressán da Cefalonia; di questo tempo fa per venerato suo ordine ebbi a riferir qualche cosa. Questo in detta Bottega esaltava in superlativo grado i Francesi, raccontando i loro prodigi, insinuando alle persone d' esser grati a quella nacion, per esser stadi quelli che anno sve-

glià ai sudditi di cadaun Principe, qualli vivevano sotto una Barbara Tirania.

Esso per quanto intesi attendeva il detto Villarà, ora essendo capità persona, lo ebiamò fuori di Bottega, e sino a quanto mi son fermato colà non l' o veduto più a ritornar.

In detta Bottega erano diversi, e fra questi Monsignor Arcivescovo Greco un tal Papà Nicodemo da Cipro, e Andrea Gavalà dal Zante, anzi il suddetto Cressán era stato un' altra sera facendo simili discorsi, e più a favor de Francesi.

Questo è quanto devo significarle in tal proposito, e con il più profondo ossequio rispettosamente le bacio la mano.

Primo di Febbraro 1796/7.

Di Vostra Signoria Illustrissima

Umilissimo, Devotissimo, Obbligatissimo Servo

Zorzi Colonna.

5'

Illustrissimo Signor Padron Veneratissimo.

Jeri sera verso le ore due della notte venne in Bottega da Caffè a Sant' Antonin il nominato in altra umilissima mia rifferta il Signor Giovanni Crassan con altri due, quali si sono ritirati in un piccolo Camerino fermandosi collà per due ore e più, poco dopo scorrendo con un tal Giovanni Rasi da Cefalonia, disseme che il General Massena ricerca che dal Territorio Padovano sia mantenuta la sua Colonna, come pure il General Oscrò ricerca dal Territorio Vicentino, lo stesso disseme anche Giovanni Vilarà da Gianina, disseme in oltre che ai Francesi, son notte tutte le disposizioni, che fece e che va facendo la Repubblica Veneta, e che per loro son tutte cose ridicole; esso parte domani o Lunedì per Padova; Se Vostra Signoria Illustrissima crede a proposito di andar con esso onde possa rilevar qualche cosa di più

conseguenza in tal proposito, sarò pronto ad ogni Venerato suo Comando.

Questo è quanto posso significargli, e con il più profondo Ossequio gli Bacio le Mani.

3 Febbraro 1796/7.

Di Vostra Signoria Illustrissima Umilissimo Devotissimo Obbligatissimo Servo

Zorzi Colonna.

Z'

Illustrissimo Signor Padron Veneratissimo.

Poco fa il Signor Giovanni Crassan è venuto nella Bottega da Caffè in Salizzata a Sant' Antonin, ricercando di perorar, abenchè sapevo sin da stamattina che Mantova si è resa, non mancò esso Crassan di dirla in pubblico. — Fra i tanti che erano in Bottega, era anche il Papa Nicodemo da Cipro, il qual riprese la sua temerità, trattandolo da Giacobino, e agravando contro di lui, dicendogli per sino che stupiva che il Governo tolera sta sorte de Uomeni infami.

Poco doppo capitò Giovanni Rasi, il qual disse che i Francesi si sono impossessati di Treviso, in particolar di due Palazzi, uno del Serenissimo Marin, e un altro d' un Inquisitor di Stato, e che in diman se saverà qualche cosa di più.

Le due persone con le quali ieri sera era in Camarino Giovanni Crassan, come dissi questa mattina con devotissima mia riferita, erano due Francesi, e con ciò gli Bacio le mani.

3 Febbraro 1796/7.

Di Vostra Signoria Illustrissima Umilissimo, Devotissimo, Obbligatissimo Servo

Zorzi Colonna.

II

Audi detto.

Fatto venire Alessandro Genoparo quondam Todoro, nativo di Gianina de 30 anni compiuti in questa Città Negoziante di Casa in San Giovanni in Bragora, ut ante nominato, quale ammonito, avvertito, esaminato.

Interrogato se conosca certo Giovanni Villarà, Rispose, Lo conosco benissimo perchè è dello stesso mio Paese. Io l'ho trovato a Padova tempo fa, dove eravi andato per adottarsi, avendo fatto i suoi studi a Bologna, l'ho condotto a Venezia con me per riscuotere dai suoi Corrispondenti i suoi assegnamenti. Frequenta molto la mia Casa dove pranza tutti i giorni. Ha intenzione di passar a Padova ad adottarsi, e poi andare alla Patria.

Interrogato sul carattere et altre introduzioni relative al suddetto Rispose, lo lo trovo di buonissimo carattere, ne so che egli abbia vizi. Quanto poi alle cose correnti lo trovo affatto indifferente, ne ho mai rimarcato che egli spieghi parzialità per alcun partito, ne sento che egli parli delle cose del mondo.

Interrogato, Dove prattichò, Rispose, Tutto il giorno vive in casa mia, trattone le ore che passa al Caffè in Salizzata Sant' Antonin.

Interrogato Quali persone avvicinò, Rispose, Non è a mia cognitione che habbia particolar relationi, se non con Zorzi Colonna da cui habita. Tratta poi tutti gli altri che vanno al suddetto Caffè.

Interrogato, se sappia che il suddetto abbia avuto occasione di veder alcuni Officiali Forastieri, Rispose Ciò non mi è noto.

Interrogato, se sappia che abbia intenzione d'andar a Bologna, Rispose, No certamente se non costretto dalla necessità quando i Corrispondenti suoi non gli dassero da adot-

terarsi, perchè a Bologna può trovar alloggio e pranzo da quello che l' ha albergato prima più facilmente che qui, sino a tanto che gli vengano le rimesse.

Interrogato, se sappia che il suddetto potesse aver altro oggetto di andar a Bologna, Rispose, Nessun altro che io sappia.

Interrogato Se possa altro aggiungere, Rispose. Nient' altro.

Interrogatus ad generalia, et juravit de silentio.

Θ'

1796 - 4 Febbraro.

D' ordine degli Illustrissimi ed Eccellentissimi Signori Inquisitori di Stato

Fatto venire Giovanni Vellera di Steffano nativo di Cerigo, solito ad abitare a Giannina dove esiste suo padre, e portarsi di tratto in tratto a Venezia, dove al presente s' at- trova da venti giorni, ed abita in casa di Giorgio Colonna, Sant' Antonin, Studente di Medicina, ut ante nominato, quale ammonito, avvertito, venendo con rissoluzione assunto

Interrogato dove faccia studio di Medicina, Rispose. Io ho fatto studio di Medicina nella Università di Padova, dopo sono passato a Bologna a studiare da un Maestro particolare, e vi sono stato due anni. Terminati adesso i miei studi sono venuto per addottorarmi alla Univerità di Padova, ma non avendo voluto i miei corrispondenti spedirmi quello di cui avevano commissione da mio Padre, ho dovuto venire a Venezia per persuaderli, ed ottenuto questo è mia intenzione di passare a Padova al dottorato, e poi trasferirmi al mio Paese di Giannina.

Interrogato. Quali siano i suoi Corrispondenti indicati, Rispose. Sono Giorgio Frosso in Calle della Biscia, e Giorgio Furturi Mercante a Rialto.

Interrogato. Come passò la vita qui in Venezia, Rispose. Passando le ore tra la mia habitazione, la casa di certo Alessandro Geroparo dove pranzo, ed il Caffè in Salizzada Sant' Antonin.

Interrogato. Quali persone avvicini, Rispose. Quelli che praticavo al Caffè, che sono certo Alenatico, certo Trinachi, e molti altri che vanno al Caffè.

Interrogato. Se conosca certo Zuane Crassan, Rispose, l' ho sentito a nominare, ma non lo conosco.

Interrogato. Se abbia avuto occasione di parlare nei scorsi giorni con alcun Ufficiale Forastiere, Rispose. Mai ho parlato con alcun Ufficiale Forestiere.

Interrogato. Se oltre a Padova, e poi a Giannina, come disse, abbia intenzione d' andar in alcun altro luogo. Rispose, Dipendo da mio Padre, e queste sono le mie intenzioni.

Interrogato, Cosa faccia e come si trattenga al suo Caffè in Salizzada Sant' Antonin, Rispose. Si discorre di cose indifferenti, e qualche volta la sera si gioca.

Interrogato. Se altro volesse aggiungere sulle fatteggi ricerche, Rispose. Nient' altro.

L. S. et iuravit de silentio.

I'.

Illustrissimo Signor Padron Veneratissimo.

Dopo avergli portato ieri sera quella riferita son ritornato di nuovo alla Bottega da Caffè a Sant' Antonin, ove trovai il Signor Giovanni Crassán con diversi altri, cioè Giovanni Vilarà, Giovanni Rasi, Dimo Mastraca, Alessio Beza, Andrea Gavalà e diversi altri. Il Crassan pien di giubillo raccontando la resa di Mantova, e il modo con il quale ebbe a capitolare.

Il Rasi aggiungeva che impossibile era di poter più difendersi contro una nacion così armiggera, e così brava come sono i Francesi, altro che Alessandro il Grande. adesso si diceva nessun se gli poterà oponer. Soggionse il Crassán quanti Visdecazzi¹ saranno rimasti de sasso, i quali volevano che l'Italia fosse la sepoltura dei Francesi, questi certamente non conoscon il loro valor nessun che mi può render conto dei Francesi. Disse il Rasi adesso digo che i Francesi farà sospirar i Veneziani, rispose il Crassán, questo più che sicuro, averemo da veder delle cose grandi, alle quali bisognerà adattarse per forza. — E esso parla senza riserva a favor dei Francesi, per il che tutti stupiscono, e in particolar quel Papà Nicodimo da Cipro, il quala come dissi ieri sera parlò tanto contro di lui, dicendo per sino che si stupisce che il Principe tolera talli seduttori nella Dominante, e non castiga la sua audacia.

Questo è quanto posso significargli, e con il più profondo Osequio rispettosamente li Bacio le Mani.

4 Febbraro 1769/7.

Di Vostra Signoria Illustrissima Umilissimo Devotissimo
Obbligatissimo Servo

Zorzi Colonna.

IA'

Addì 4 Marzo 1797.

In esecuzione a Supremi Comandi fu rilasciato l' Ordine per la citazione delli Giovanni Battista Smit Negogante e Sensale di Biade, e del Giovine del Caffè all' Insegna dell' Imperator, di Nome Antonio.

¹ 'Η βενετική αὐτὴ λέξις σημαίνει ὃ τι τὸ πανιταλικὸν achioeco ἔχει τὸν ἀνόητον.

Detto

Venuto a Citazione

Antonio Rubassi quondam Francesco nativo ed abitante in questa Città, abita a Santa Maria Formosa, è Giovane della Bottega da Caffè all' Insegna dell' Imperator, Testimonio come altre, etc, quale ammonito, etc, avvertito etc. e eol pretesto, etc. venendo in ordine esaminato

fu

Interrogato se conosca certo Cressan Greco.

Rispose. Conosco benissimo certo Cressan Greco da Cefalonia, e che ha nome Zuanne.

Lo conosco perchè da quattro mesi circa frequenta la Bottega da Caffè all' Insegna dell' Imperator, ove io servo in figura di Giovine.

Interrogato. Se sappia, o abbia inteso dire quali massime coltivi esso Cressan rapporto agli affari Correnti.

Rispose Non so dirle.

Interrogato. Se sappia o abbia inteso dire che il suddetto Cressan abbia tenuto, o tenga qualche discorso riguardante questo Governo, e li suoi Individui.

Rispose. Non lo ho inteso mai a parlar nè in bene, nè in male, rapporto a questo Governo, nè suoi Individui, Si ferma poco in Bottega, e quello che le intese a parlar è rapporto alle guerre presenti tra gli Austriaci e Francesi, decantando la bravura dei secondi. Potrebbe darsi che avesse fatto degli altri discorsi, ma io come premisi non lo intesi, essendo in continuato moto, ed occupazione nel servir di Caffè, od altro gli Avventori di Bottega, nè vi avrò abbadato.

Interrogato. Se sappia o abbia inteso eh' esso Cressan abbia relazioni con qualche figura Estera.

Rispose. Non so dirle. Io certamente non lo ho veduto mai, nè ho inteso a dire che detto Cressan tratti, nè abbia corrispondenza con figure Estere.

Interrogato. Se sappia o abbia inteso che lo stesso abbia in questa Città relazioni d' amicizie, e con quali Persone,

Rispose. Non so renderle alcun conto.

Interrogato. Se sappia che il suddetto pratici in alcun altro luogo oltre alla Bottega da Caffè.

Rispose. Non so niente.

Interrogato. Se sappia indicar alcuno che ne sia informato delle direzioni e contegno del suddetto Cressan.

Rispose. Non saprei nominarle alcuno, quando non sapesse qualche cosa il Patron di Bottega da Caffè all' Insegna del Bon Genio, ove per l' avanti praticava, ma ora non va altro, nè so la ragione.

Ad generalia R. R. L. C. annorum aetatis suae 20, et juravit de silentio tantum.

Detto

Venuto a citazione, etc.

Domino Giovanni Battista Smith quondam Giorgio Giuseppe nativo ed abitante in questa Città nella Contrada di San Cancian di professione Sensale di Biade, Testimonio, come oltre nominato, quale avvertito, ammonito e col protesto esaminato fu

Interrogato se conosca Zuanne Crassán.

Rispose Conosco benissimo il suddetto Zuanne Cressán Greco di Nazione, e lo conosco poichè pratica alla Bottega da Caffè dell' Imperatore ove frequento io pure.

Interrogato. Se sappia di quali massime sia esso Crassán rapporto ai affari correnti.

Rispose. Non so dirle quali massime coltivi esso Cressán rapporto agli affari correnti. Nei discorsi che fa rapporto Guerra presente sembra attaccato ai Francesi, esaltando il loro valore, le loro glorie, ed i loro talenti, Che di questi poteva parlare con qualche fondamento come diceva, per aver avuto la di lui educazione in Parigi.

Interrogato, se sappia che il suddetto Cressán abbia tenuto alcun discorso sui sistemi di qualche Governo, e particolarmente di questo, e se ne abbia fatto menzione in verun incontro de' suoi Individui.

Rispose. Non ho mai inteso il suddetto Cressán a tenere, nè che abbia tenuto nei particolari che mi si ricercano a fare alcun discorso.

Interrogato. Se sappia che il medesimo abbia alcuna relazione con Persone di questa Città, ove e con chi tratta con frequenza.

Rispose. Non so renderle alcun conto su di ciò, mentre io non lo tratto se non per quel che porta la Civiltà alla Bottega premessa di Caffè.

Interrogato. Se sappia o abbia inteso che esso Cressán abbia relazione con qualche Figura Estera.

Rispose. Lo vedo con frequenza con certo Mr. Biscottin, di cui non so il nome, ma che è Console di Francia in questa Città. Con esso sempre parlo in Francese, la qual lingua io non intendo, e per ciò non intesi mai di ciò che discorressero. Vedendolo in intrinseca amicizia col suddetto Console, ed avendomi abbisognato in Febbraio scorso un Passaporto per poter spedir dell' Oglio alla merola mi rivolsi a lui, che anche me lo procurò dal Console premesso.

Interrogato se sappia indicar alcuno che potesse essere istrutto degli andamenti di detto Cressán, delle di lui massime o pratiche.

Rispose. Io con precisione non saprei nominarle alcuno, quando non lo fosse il Figlio di Niccoletto Cavaglià, che pratica alla Bottega dell' Imperator di nome Anastasio, che sento a dire che vadi assieme col suddetto Cressán all' Osteria. Questo Cavaglià sembra certamente un Galantuomo, e Persona attaccata a questo Governo.

Ad generalia R. R. L. C. annorum aetatis suae 47, et iuravit de silentio tantum.

Adì 5 aprile 1797.

Fu dato l' ordine per la citazione del Padron di Bottega da Caffè all' Insegna del Bongenio è di Domino Anastasio Cavaglià di Niccoletto.

Adi 6. detto

Venuto a citazione

Francesco Querini di Angelo, nativo di Verona ed abitante in questa Città da dodeci anni circa, fa il Caffettiere all' Insegna del Buon genio sotto le Procuratie Nuove, Testimonio come oltre nominato, quale ammonito, avvertito, e col protesto in fine esaminato

fu

Interrogato. Se abbia cognizione di certo Zuanne Crassán.

Rispose. Conosco benissimo il nominatomi Zuanne Crassán ch'è di Nazione Greco e da Ceffalonia. Egli per il corso di otto anni frequentò la mia Bottega, ma havendo contratto con me un debito di cinque lire per caffè ed acque somministrati, e avendogliele più volte ricercate, egli si assentò dalla mia Bottega, e saranno due mesi e mezzo circa che non viene, senonchè di rado, ed in traccia del di lui Interveniente Francesco Gallo.

Interrogato, Se sappia o abbia inteso quali massime coltivi esso Crassán rapporto agli affari Correnti.

Rispose. Quali massime coltivi esso Crassán con precisione non so dirle. Bènsi dirò che continuamente lorchè frequentava la mia Bottega lo intesi ad esaltare l' actual sistema Francese, ed i talenti di quella Nazione, e mostrare un sommo giubilo allora quando l' Armi Francesi riportavano una qualche vittoria.

Interrogato. Se sappia, o abbia inteso di qual genio sia esso Crassán rispetto a questo Governo, e suoi Individui.

Rispose. Non lo ho inteso mai a far parola, nè di questo Governo, nè de' suoi Individui, nè so per conseguenza di qual genio egli sia.

Interrogato. Se sappia ch' esso Crassán abbia relazione con alcuna Figura Estera.

Rispose. Io lo vidi continuamente a trattare ed a parlare con Francesi, e particolarmente con Pietro Lamber, che da molti anni s' attrova in questa Città, e che da sette mesi

circa è partito per Firenze, Prospero Callas che recentemente andò nelle Truppe Francesi con Buonaparte, e praticava moltissimo anche certo Giuseppe Fantucci da Ceneda o Saravalle, che si dice ora uno dei Capi rivoluzionari di Brescia, che comunemente intesi dire sia citato, preso e che venga condotto con molti altri qui.

Interrogato. Se sappia quali affari trattasse esso Cressán con li premessi Lamber, Callas, e Fantucci.

Rispose. Questo poi non lo so.

Interrogato. Se sappia, o abbia inteso che il suddetto Cressán avesse alcuna relazione con Persone di questo Paese, di qualunque grado e condizione siano.

Rispose. Non lo so.

Interrogato. Se sappia ove sia solito di frequentare esso Cressán.

Rispose. Non so dirle.

Interrogato. Se sappia che in questo Paese succedono riunioni segrete.

Rispose. Non lo so.

Interrogato. Chi potrebbe essere informato su le direzioni del premesso Cressán.

Rispose Non so dirle.

Ad generalia R. R. L. C. et iuravit de silentio tantum aetatis suae annorum 41.

Adì 6 Aprile 1797.

Fu rilasciato l'ordine per la citazione del Papà Nicodemo de Cipro.

Adì 7 detto

Venuto a citazione

Papà Nicodemo Zorzi di Zorzi nativo dall' Isola di Cipro, e da otto mesi circa dimorante in questa Città, impiegato in figura di secondo cantor nella Chiesa di San Giorgio de' Greci testimonio come oltre, quale ammonito, avvertito e col protesto in fine, venendo in ordine esaminato

fu

Interrogato. Se conosca certo Giovanni Cressán Greco e di Ceffalonia.

Rispose. Non lo conosco.

Interrogato. Se abbia inteso d' alcuna Persona ad esaltare veruna Nazione, o sistema.

Rispose. Non signore.

Interrogato. Se lui esaminato sia solito di andare alla Bottega da Caffè in Salizzata Sant' Antonin.

Rispose. Vi vado qualche volta.

Interrogato. Se ivi abbia udito a fare qualche discorso relativo a qualche Estera Nazione, ed a insinuare le massime di questa.

Rispose. Non so niente, e poco intendo la Lingua Italiana.

Interrogato. Se vi sia alcun altro che si chiami Papà Nicodemo da Cipro.

Rispose. Qui, per quello che io so, non vi è alcun altro che si chiami Papà Nicodemo da Cipro.

Ad generalia R. R. L. C, et iuravit de silentio tantum aetatis suae annorum 36.

IB'

1797 - 24 marzo.

Comparso volontariamente Bernardo Duse detto Mazin di Chiozza, Negoziante, disse in sostanza.

Che è da molto tempo in molti Caffè, in molte Locande della Dominante, dove per la combinazione d' esser forestiere si trova tutti i giorni ha sentito e sente molti malintenzionati a spiar del Governo, e a formar partiti e a spargere il veleno rivoluzionario. Tra questi, aggiunse che è certo Crassán homo che pratica alla Bottega da Caffè dell' Imperatore.

Che questi ha delle intelligenze, come suppone, col Mini-